

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 7 maj 1923 kl. 4 e. m.

*Konstitutionsutskottets memorial angående fullbordad granskning
av de i statsrådet förda protokoll.*

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1922 till och med den 9 januari 1923 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

justitieärenden från och med den 27 januari 1922 till och med den 30 december 1922;

utrikesdepartementsärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

försvarsärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

socialärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

kommunikationsärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

finansärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

ecklesiastikärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923;

jordbruksärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923; samt

handelsärenden från och med den 13 januari 1922 till och med den 8 januari 1923.

Bihang till riksdagens protokoll 1923. 5 saml. 11 häft. (Nr 19.)

Dessutom hava, på därom särskilt gjorda framställningar, till utskottet överlämnats

dels det över utrikesdepartementsärenden i statsrådet den 23 februari 1923 förda protokoll, i vad det angår ansökan av And. Mattson i Falun om biträde för utverkande av ersättning utav engelska regeringen för konderade kaffepartier m. m.,

dels det över försvarsärenden i statsrådet den 13 januari 1923 förda protokoll, i vad det angår vissa befattningshavares vid marinen ansökningar rörande tjänsteårsberäkning,

dels ock protokollet över finansärenden den 19 januari 1923, i vad det angår ersättning åt ordföranden i tullverkets tjänstgöringskommission.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift blivit av utskottet företagen och nu fullbordad, har utskottet uppmärksammat, *dels* att protokollet över handelsärenden den 7 april 1922 upptager statsministern, ministern för utrikes ärendena Branting såsom närvarande i statsrådet och även av honom underskrivits, ehuru han nämnda dag befann sig på resa i utlandet, *dels* att ehuru enligt protokollet över justitiedepartementsärenden den 7 september 1922 vikarier förordnats för statsministern, ministern för utrikes ärendena Branting och chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Örne under dem »tidigare beviljade ledigheter», något beslut om sådana ledigheters beviljande icke förekommer i tidigare protokoll.

De nu anmärkta formella felaktigheterna äro givetvis praktiskt sett av ringa vikt, men då utskottet tagit i betraktande den stora betydelse, som särskilt i konstitutionellt hänseende tillkommer statsrådsprotokollen, och den synnerliga angelägenheten att med hänsyn härtill vid dessa protokolls förande den största omsorg och noggrannhet iakttages, har utskottet ej velat underlåta att bringa förhållandet till riksdagens kännedom.

Vid granskningen av protokollen

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;
varemot utskottet

funnit här nedan omförmälda ärenden vara av beskaffenhet att böra, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen anmälas.

1:o.

(Protokoll över försvarsärenden den 8 december 1922.)

Sedan den 11 september 1922 en tygverkmästarebeställning vid Stockholms tygstation ledigförklarats, inkommo till generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet ansökningar till denna beställning av bl. a. tyghantverkarne J. O. Fredriksson och K. G. Hedlund. Generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet utnämnde och förordnade den 23 oktober Hedlund till innehavare av beställningen. Konstitutorial för honom utfärdades samma dag.

Över detta beslut anförde Fredriksson den 4 november hos Kungl. Maj:t besvär, vari efter en ingående jämförelse mellan de båda sökandenas meriter hemställdes, att Kungl. Maj:t ville med upphävande av generalfälttygmästarens beslut förståndiga honom att utnämna klaganden till innehavare av den ifrågavarande beställningen.

Besvären överlämnades till generalfälttygmästaren med en remisskrivelse av följande lydelse:

»Kungl. Maj:ts nådiga vilja är, att generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet i detta ärende avgiver underdånigt utlåtande. Stockholm den 6 november 1922.

På nådigste befallning:

P. Albin Hansson».

Sedan generalfälttygmästaren häröver den 24 november avgivit utlåtande, vari hemställdes att besvären skulle lämnas utan avseende, samt Fredriksson inkommit med slutpåminnelser i ärendet, beslöt Kungl. Maj:t den 8 december på föredragning av statsrådet och chefen för försvarsdepartementet Hansson att med upphävande av det överklagade beslutet föreskriva, att klaganden skulle utnämnas och förordnas till tygverkmästare vid artilleriets fabriker och tyganstalter.

Utskottet vill ej uttala någon uppfattning i frågan, vilkendera av de båda sökandena som främst bort ifrågakomma till den sökta befattningen. Vad som i förevarande ärende syns utskottet anmärkningsvärt, är allenast den omständigheten, att ärendet av Kungl. Maj:t avgjorts utan att den person, som av generalfälttygmästaren utnämnts till innehavare av befattningen, fått tillfälle att yttra sig över de besvär, som föranledde Kungl. Maj:t att vidtaga ändring i generalfälttygmästarens beslut.

Enligt utskottets mening stämmer ett sådant förfaringssätt ej väl överens med de principer för en rättvis handläggning av befordringsärenden, som eljest gälla inom förvaltningen. Det kan ej anses lämpligt, att Kungl. Maj:t på grund av besvär över en av underordnad myndighet verkställd tjänstetillsättning fattar beslut i den riktning, som i besvären åsyftas, utan att den som först tillsatts får tillfälle att yttra sig över desamma. Enligt vad utskottet inhämtat, torde det också inom flertalet departement vara regel, att det i likartade fall från föredragande departementschefens sida tillses, att ärendet icke avgöres, utan att sådant tillfälle beretts den först tillsatte. Praxis torde nämligen i allmänhet vara, att då sådana besvär, varom här är fråga, remitteras till den underordnade myndighet, som verkställt tillsättningen, denna myndighet ålägges att antingen höra vederbörande eller lämna honom tillfälle att yttra sig.

Det tillvägagångssätt, som i förevarande fall tillämpats, torde stå i full överensstämmelse med inom försvarsdepartementet följd praxis, och föredragande departementschefen bär följaktligen allenast formellt ansvaret för underlåtenheten att lämna den först tillsatte tillfälle att yttra sig. Som det synes utskottet uppenbart, att rättssäkerheten bäst tillgodoses genom att i samtliga departement en riktig praxis följes vid handläggningen av dylika ärenden, har utskottet emellertid funnit sig böra genom en anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen statsrådet Hansson bringa till riksdagens kännedom vad i ärendet förekommit.

Närvarande: Herrar Engberg, Hellberg, Strömberg, Reuterskiöld, G. W. Hansson, Lyberg, Stendahl, Larsén, N. J. M. Svensson, Nils Anton Nilsson, E. B. Andersson*, Sävström, Magnusson i Tumhult*, Jansson i Edsbäcken, Vennerström, Nilsson i Antnäs, Borg, Bäckström, Starbäck* och Svensson i Grönvik.

* Ej närvarande vid justeringen.

2:0.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 14 augusti 1922.)

Den 14 augusti 1922 inkom till kommunikationsdepartementet en skrivelse av följande lydelse:

»Till Konungen. I enlighet med det uppdrag, som genom nådigt brev den 14 april 1917 lämnades vattenfallsstyrelsen, pågå undersökningar och utredningar, som erfordras för blivande ansökan till vederbörande vattendomstol om laga tillstånd till genomförandet av sjön Vänerns reglering.

Beträffande en invid Vänern belägen större jordegendom har vid dessa undersökningar befunnits, att egendomens höjdläge är sådant, att en mycket betydande del av dess areal kommer att beröras av den upp-dämning av Väterns vattenstånd, som vid regleringens genomförande kommer att ske. Beträffande denna fastighet är därför sannolikt, att en tillämpning av vattenlagens bestämmelse i 9 kap. 3 § kommer att av ägaren påyrkas. Denna § stadgar, att där genom vattenuppdämning eller annan åtgärd enligt vattenlagen hel fastighet eller del därav varder för ägaren onyttig eller synnerligt men vid begagnandet därav uppkommer, skall, om ägaren fordrar det, hela fastigheten eller den särskilda delen lösas. I samma kapitel 2 § föreskriver vattenlagen därjämte, att om en del av en fastighet skall avstås, och varder genom avståendet en återstående del för ägaren onyttig, eller uppstår synnerligt men vid begagnandet därav, vare ägaren berättigad fordra att jämväl denna del lösas.

Enligt vad vattenfallsstyrelsen inhämtat, lär ägaren av den nu ifrå-gavarande egendomen vara försatt i konkurs, och egendomen kommer att inom den närmaste tiden försäljas för fordringsägarnas räkning under hand eller exekutivt, varvid egendomen sannolikt kan inköpas för ett pris, som ej avsevärt överstiger inteckningarnas sammanlagda belopp. Då enligt vattenlagen lösen enligt ovannämnda bestämmelser skall betalas med fulla värdet och hälften därutöver, synes det vara för staten förmånligt att begagna sig av det tillfälle, som nu erbjuder sig, att inköpa egen-domen till väsentligt lägre pris. Enligt preliminär utredning synes sum-man av den skadeersättning, som, därest inlösen ej skulle påyrkas, i varje fall skall till ägaren utgå för uppkommande markskada, utgöra ett så stort belopp, att sannolikhet finnes att den därutöver erforderliga utgift, som kräves för egendomens inköpande, bör kunna jämte ränte-förluster under mellantiden utan svårighet återvinnas vid framtida för-säljning av egendomen, sedan Väterns reglering blivit genomförd eller eventuellt dessförinnan med förbehåll av skyldighet för köparen att utan ersättning tåla de vid regleringen uppkommande verkningarna.

I anledning av och under återopande av vad ovan anförts får vattenfallsstyrelsen härmed i underdånighet hemställa om Eders Kungl. Maj:ts bemyndigande att, därest vattenfallsstyrelsen så finner med statens fördel förenligt, tillsvidare använda ett belopp av högst 130,000 kronor av hittills beviljade anslag för inköp av vattenfall och fastigheter för inköp av nämnda vid Vänern belägna egendom. Utgiften är avsedd att senare, i den mån särskilt anslag kommer att av Eders Kungl. Maj:t och riksdagen beviljas för bestridande av kostnaderna för förvärvande

av laga rätt till genomförandet av Vänerens reglering, överförs på ett dylikt anslag.

Underdånigst

Axel Ekwall

Alb. Westerlind.

Stockholm den 9 aug. 1922.»

Med anledning av denna framställning beslöt den tillförordnade regeringen, bestående av statsråden Lindqvist, Nothin, Svensson och Hansson, den 14 augusti 1922 medgiva vattenfallsstyrelsen att för inköp av Nynäs säteri i Visnum-Kils socken av Värmlands län samt för bestridande av vissa med köpet förenade kostnader i riksgäldskontoret lyfta ett belopp av högst 130,000 kronor av det reservationsanslag å 1,000,000 kronor, som riksdagen för år 1922 anvisat att utgå av låne-medel för inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av ny-anläggningar.

Utskottet har ej velat ingå på en närmare undersökning av lämpligheten i och för sig av det köp, varom Kungl. Maj:t sålunda beslutat. Dock torde härutinnan böra framhållas, att det icke syntes utskottet ådagalagt, att det syftemål, som i vattenfallsstyrelsens skrivelse angivits, verkligen kan anses till fullo motivera köpet. Syftet har nämligen, såsom av skrivelsen framgår, varit att genom ett av särskilda omständigheter möjliggjort fördelaktigt köp nedbringa de med en framtida reglering av sjön Väneren förenade kostnader, som föranledas av markskador, vållade av densamma. Det torde emellertid, även om man utgår ifrån, att en sådan reglering kommer att företagas, för närvarande vara omöjligt att bedöma storleken av de kostnader, som staten av förberörda anledning framdeles kan komma att få vidkännas, detta redan av den grund, att dessa kostnader ovillkorligen bliva beroende av det sätt, varpå en eventuell reglering genomföres. Frågan härom är emellertid ännu, såvitt utskottet har sig bekant, icke till fullo utredd och har i varje fall ej varit föremål för riksdagens prövning. Man saknar alltså för närvarande den väsentligaste förutsättningen för bedömandet av de blivande skadornas och därav föranledda ersättnings storlek. Det torde icke ens vara uteslutet, att regleringen genomföres på ett sådant sätt, att därav icke föranledes någon skada å den ifrågavarande egendomen och innehavet av densamma således blir utan varje betydelse såväl vid en eventuell reglering som för statens kraftverksrörelse över huvud taget.

Men även om man utgår ifrån, att, såsom i vattenfallsstyrelsens

framställning antages och genom andra till utskottets förfogande ställda handlingar göres sannolikt, det ifrågavarande köpet är av beskaffenhet att nedbringa kostnaderna för Vänerens reglering, därest en sådan kommer att av statsmakterna beslutas, är det emellertid enligt utskottets mening klart, att Kungl. Maj:t ej ägt att för ifrågavarande ändamål disponera det anslag, varur medlen för inköpet tagits.

Ifrågavarande anslag har av riksdagen beviljats »för inköp av vattenfall och fastigheter samt för utförande av nyanläggningar, i den mån sådana åtgärder erfordras för ändamålsenlig utveckling av statens kraftverksrörelse och icke kunna utan synnerlig olägenhet uppskjutas i avbidan på särskilt riksdagsbeslut». Medel för ifrågavarande ändamål beviljades första gången av 1917 års riksdag på initiativ av vattenfallsstyrelsen, som i sin till grund för beslutet liggande framställning anförde, att en ändamålsenlig utveckling av statens kraftverksrörelse i hög grad försvårades därav att styrelsen icke utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t och riksdagen kunde inköpa vattenfall eller över huvud taget fastigheter av någon betydelse. Anslag för samma ändamål har sedermera årligen av riksdagen beviljats till ett sammanlagt belopp av 15,000,000 kronor.

Redan av den motivering, som vid 1917 års riksdag anfördes för detta anslags beviljande, synes det utskottet framgå, att detsamma icke varit ämnat att begagnas för ett ändamål av den art som i förevarande fall avsetts. Anslaget har nämligen tydligtvis i första hand till syfte att möjliggöra inköp av nya vattenfall för statens räkning ävensom i samband därmed ifrågakommande fastighetsköp. Därjämte skulle, enligt vattenfallsstyrelsens nyss anförda, av Kungl. Maj:t biträdda framställning, ur anslaget kunna bestridas »vissa andra utgifter, exempelvis för insättning av ett nytt maskinaggregat eller en jämförelsevis mindre utvidgning av en kraftstation, för anläggning av distributionsledningar med tillhör, transformatorstationer o. d. i sådana fall, då av riksdagen på förhand beviljade medel icke äro för ändamålet disponibla samt då ändamålet är av oförutsedd natur och av så stor betydelse för statens kraftverksrörelse, att det bör tillgodoses utan den tidsutdräkt, som ett särskilt riksdagsbeslut om anslag måste medföra». Uppenbarligen lämnar denna motivering intet stöd för anslagets användning på sätt nu skett.

Med full tydlighet framträder riktigheten av denna uppfattning, om man tager i betraktande den ståndpunkt, statsmakterna under de år berörda anslag utgått intagit till frågan om Vänerens reglering. I samma framställning av vattenfallsstyrelsen, som ovan åberopats, nämnes denna såsom en fristående fråga, som svårligen kunde lösas inom de närmaste åren. Riksdagen har också jämsides med anslaget för vattenfalls-

köp m. m. tid efter annan beviljat anslag till förberedande åtgärder för Vänerens reglering. Dessa anslag hava avsetts för sådana förberedande utredningar och undersökningar, som måste företagas innan ett beslut om genomförandet av en sådan reglering fattas. Den omständigheten, att statsmakterna sålunda för detta ändamål beviljat ett särskilt anslag vid sidan av det för inköp av vattenfall m. m. beviljade anslaget, ådagalägger till fullo riksdagens avsikt, att sistnämnda anslag ej skulle tagas i anspråk för åtgärder i och för regleringens slutliga genomförande. Riksdagen har i denna fråga tills vidare ej velat gå längre än till förberedande undersökningar och avsett att förbehålla sig full handlingsfrihet, då efter dessa undersökningars fullbordan avgörande skall träffas, huruvida en sådan reglering skall genomföras eller ej. Under sådana omständigheter måste det enligt utskottets mening anses uppenbart, att Vänerens reglering är ett ändamål, för vilket Kungl. Maj:t icke ägt disponera det ifrågavarande anslaget. Vattenfallsstyrelsen synes också hava betraktat den av styrelsen föreslagna, av Kungl. Maj:t beslutade åtgärden som ett slags förskottering i avvaktan på ett påräknat riksdagsbeslut. Styrelsen har nämligen, såsom av dess skrivelse framgår, avsett, att det i anspråk tagna beloppet framdeles, i den mån särskilt anslag komme att beviljas för bestridande av kostnaderna för förvärvande av laga rätt till genomförandet av Vänerens reglering, skulle överföras på ett dylikt anslag.

Utskottet har ansett sig äga så mycket större anledning att fästa riksdagens uppmärksamhet på den åtgärd, som sålunda av regeringen vidtagits, som densamma syntes utskottet ej blott ur konstitutionell synpunkt oriktig utan även så tillvida betänklig, att, därest det nu anmärkta tillvägagångssättet även i fortsättningen skulle komma att tillämpas, riksdagen kunde bliva i avsevärd mån bunden med hänsyn till frågan, huruvida och på vad sätt en reglering av Väneren bör genomföras.

På grund av vad sålunda anförts, anser sig utskottet böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot medlemmarna av den tillförordnade regeringen, statsråden Lindqvist, Nothin, Svensson och Hansson.

Närvarande: Herrar Engberg, Hellberg, Thulin, Ljunggren*, Reuterskiöld, G. W. Hansson, Lyberg, Stendahl, Larsén, Nils Anton Nilsson, Vrang*, Vennerström, Nilsson i Antnäs, K. A. Westman, Bäckström, Starbäck*, Andersson i Igelboda, Fast, Sehlin* och Björkman i Norrköping*.

* Ej närvarande vid justeringen.

3:o.

(Protokoll över jordbruksärenden den 10 mars 1922.)

Vid statsrådsprotokollens granskning har det ådragit sig utskottets uppmärksamhet, att framställningar om försäljning av kronan tillhörig jord i ett stort antal fall av Kungl. Maj:t lämnats utan avseende.

Stundom har beslut i sådan riktning fattats i överensstämmelse med den närmast ansvariga myndighetens, domänstyrelsens, hemställan. Ehuru ingalunda övertygat om att i alla dessa fall domänstyrelsens uppfattning varit den riktiga, och att anledning saknats för departementschefen att besluta i strid med dess hemställan, finner utskottet dock ej tillräckliga skäl föreligga för anmärkning mot departementschefen för det så ej skett.

Däremot har det synts utskottet anmärkningsvärt, att i flera fall, då domänstyrelsen och övriga myndigheter förordat försäljning av en fastighet, Kungl. Maj:t förklarar framställningen icke föranleda någon åtgärd.

Det har givetvis icke låtit sig göra för utskottet att med stöd av statsrådsprotokollen, i vilka inga som helst upplysningar lämnas om de motiv, som för departementschefen varit bestämmande, eller därtill hörande handlingar utröna, vilka principer som, vid handläggning av dessa ärenden, må hava gjort sig gällande. Utskottet har därför ej funnit sig böra ingå på en närmare granskning av alla hithörande fall, utan inskränker sig till att i korthet omförmåla de ärenden, som ådragit sig utskottets uppmärksamhet, samt utförligare redogöra för ett av dessa, vilket förefallit utskottet särskilt anmärkningsvärt.

I skrivelse av den 18 januari 1922 hemställde domänstyrelsen, att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen medgiva, att från hemmanet Skammora nr 6 om $1\frac{3}{5}$ mantal under Grönsinka kronopark i Gävleborgs län tvenne lotter finge försäljas, den ena på de i kungl. brevet den 29 maj 1874 stadgade villkor å offentlig auktion till den högstbjudande, den andra enligt gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar. Vederbörande värderingsmän hade uttalat sig för en försäljning, men ansett att, vad beträffar den förra lotten, därmed borde få anstå, till dess priserna på egendomsmarknaden hunnit stadga sig. Till detta uttalande hade länsstyrelsen anslutit sig. — Kungl. Maj:t fann emellertid (den 3 februari 1922) domänstyrelsens ifrågavarande framställning icke föranleda någon åtgärd.

I skrivelse av den 1 oktober 1921 hemställde domänstyrelsen, att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen medgiva, att, efter verkställd ägo-styckning, vissa från hemmanen Härderup nr 5 och 7 samt Härderup nr 9 i Frenninge socken av Malmöhus län skilda lägenheter måtte försälas enligt gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från kronoegendomar. Denna domänstyrelsens hemställan gjordes i överensstämmelse med en av vederbörande värderingsmän uppgjord plan, som jämväl biträtts av vederbörande länsstyrelse och överjägmästare. Av utskottet tillhandakomna handlingar framgår, att man inom departementet planerat avlåtande av proposition i enlighet med vad domänstyrelsen föreslagit. Kungl. Maj:t fann emellertid (den 17 februari 1922) domänstyrelsens framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd och förordnade, att ifrågavarande kronoegendom skulle vid löpande arrendeperiods slut i kronans ägo bibehållas och genom domänstyrelsens försorg ånyo utarrenderas för en tid av fem år.

I skrivelse av den 31 januari 1922 hemställde domänstyrelsen, att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen medgiva, att viss del av kronoparken Rolfsta i Forssa socken av Gävleborgs län måtte upplåtas enligt gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar. Framställningen gjordes i överensstämmelse med av vederbörande uppskattningsmän gjort förslag och med iakttagande av vad vederbörande jägmästare föreslagit i avseende å saluvärde; länsstyrelsen hade tillstyrkt försäljningen. Jämväl i detta fall framgår av handlingarna, att man inom departementet övervägt avlåtande av proposition i enlighet med domänstyrelsens förslag. Kungl. Maj:t fann emellertid, då ärendet den 24 februari 1922 föredrogs i statsrådet, ifrågavarande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I skrivelse av den 28 januari 1922 begärde domänstyrelsen bemyndigande att enligt gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter till vissa av styrelsen föreslagna saluvärden försälja några lotter av kronoegendomen Högahult nr 3 Norregård i Nöbbele socken av Kronobergs län, för vilka köpare ej kunnat erhållas till de högre värden, som tidigare åsatts desamma. Kungl. Maj:t fann förevarande framställning icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd, än att Kungl. Maj:t förordnade, att ifrågavarande lotter skulle i kronans ägo bibehållas och genom domänstyrelsens försorg utarrenderas för en tid av fem år (den 24 februari 1922).

I skrivelse av den 6 februari 1922 hemställde domänstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva, att kronoegendomen Hättebo nr 1 i Nydala socken av Jönköpings län, med visst undantag, finge

försäljas under de i kungl. brevet den 29 maj 1874 stadgade villkor, ävensom att, därest försäljning av egendomen på sådant sätt ej lämpligen kunde ske, styckning av egendomen måtte äga rum och de skilda lotterna var för sig försäljas på olika av styrelsen angivna sätt. Länsstyrelsen hade förklarat sig ej hava något att erinra mot förslaget. I fråga om försäljningsvillkoren grundade sig styrelsens framställning på vad vederbörande överjägmästare härutinnan föreslagit. Kungl. Maj:t fann ifrågasvarande framställning icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd, än att Kungl. Maj:t förordnade, att ifrågasvarande egendom skulle i kronans ägo bibehållas och ställas under skogsstatens omedelbara vård för att förvaltas såsom kronopark (den 10 mars 1922).

I skrivelse av den 17 februari 1922 hemställde domänstyrelsen, att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen medgiva, att visst område av kronoegendomen Stenby nr 1 i Strängnäs socken av Södermanlands län finge upplåtas enligt gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från kronoegendomar. Länsstyrelsen hade funnit det av vederbörande uppskattningsmän uppgjorda förslaget synnerligen välbetänkt, varemot vederbörande överjägmästare haft en del erinringar mot detsamma. Då enligt uppgift av domänintendenten i länet spekulanter funnos å det ifrågasvarande området, ville emellertid domänstyrelsen ej motsätta sig den föreslagna försäljningen. Kungl. Maj:t fann framställningen icke föranleda någon åtgärd (den 22 mars 1922).

Samtliga nu omförmälda beslut hava fattats på föredragning av departementschefen statsrådet Linders.

Under 1922 verkställdes i författningsenlig ordning arrendeuppskattning av det för statsverkets räkning utarrenderade förra häradshövdingebostället 1 mantal Karsahult nr 1 i Almundsryds socken och Kinnevalds härad av Kronobergs län. Av handlingarna inhämtas beträffande denna egendom bl. a. följande:

Egendomen, som ej gränsar till annan kronodomän, har en areal av cirka 400 hektar, därav cirka 30 hektar åker. Den hävdas sedan lång tid tillbaka i tre lotter, var och en under särskild brukare. Varje lott omfattar omkring en tredjedel av egendomens hela område. Åkerjorden består till större delen av synnerligen stenbunden och mager fastlandsmark. En mindre del utgöres av mader och från huvudgården avlägset belägna, uppodlade mossmarker. Ängsmarken, jämväl stenbemängd och delvis skogbeväxt, användes huvudsakligen som betesmark. Utmarken är bergbunden och starkt kuperad samt bevuxen med riklig i god växtkraft stående skog.

Å egendomen finnas torpen Smedtorpet, Ekeberg och Norrahult. Samtliga byggnader å Smedtorpet och Ekeberg tillhöra kronan. Av de å Norrahult varande åbyggnaderna tillhör ladugården kronan, medan boningshuset är nuvarande innehavarens tillhörighet.

Å egendomen finnas vidare lägenheterna Ekeryd och den s. k. Ryds lägenhet, båda med åbyggnader tillhörande respektive lägenhetsinnehavare.

Kronans å egendomen varande hus äro gamla och tarva ombyggnad.

Med hänsyn till egendomens i stort sett magra och stembundna inägoareal samt den dåliga beskaffenheten av egendomens byggnader ansågo uppskattningsmännen, att egendomen med undantag av utmarken, vilken jämte ett därå befintligt torp borde bibehållas i statsverkets ägo, lämpligen borde upplåtas till egna hem.

I anslutning härtill förordade uppskattningsmännen egendomens styckning i elva särskilda områden, av vilka två borde i kronans ägo bibehållas, men de övriga (litt. A—G samt K och L) försäljas. Uppskattningsmännen hemställde vidare, att lotterna litt. A och C, å vilka huvudgårdens byggnader äro uppdelade, skulle hembjudas, lotten litt. A (saluvärde 13,230 kr.) till August Eriksson, arrendator av egendomen sedan 1911, och lotten litt. C (saluvärde 7,680 kr.) till Sven Karlsson, sedan 13 år brukare av en tredjedel av egendomen. Såväl Eriksson som Karlsson vore skötsamma och mindre bemedlade samt hade hos uppskattningsmännen förmått sig önska förvärva nämnda områden till egnahem.

I fråga om övriga försäljningslotter förordade uppskattningsmännen, att den med statsverket tillhöriga hus bebyggda lotten litt. D eller Smedtorpet (saluvärde 3,350 kr.) skulle hembjudas Enok Pettersson, vilken i mer än fem år innehaft torpet och hos uppskattningsmännen gjort framställning att få förvärva lotten till eget hem. Dessutom skulle lägenheterna litt. F eller Ekeryd (saluvärde 2,565 kr.) och litt. G eller Ryds lägenhet (saluvärde 365 kr.), båda bebyggda med nuvarande innehavare tillhöriga hus, hembjudas dessa.

Lotterna litt. B, E eller Ekeberg, K och L (saluvärden resp. 11,510, 2,530, 215 och 200 kr.) borde enligt uppskattningsmännens förslag utbjudas under hand, lotten litt. B dock endast under förutsättning, att Olof Olsson, brukare av viss del av egendomen, icke å densamma kunde erhålla hembud.

I försäljningen av lotten litt. B skulle ingå det vid huvudgården befintliga, av bemänte Olsson och Sven Karlsson för närvarande bebodda manhuset. Härigenom skulle lottens saluvärde ökas med 500 kronor eller från 11,510 kronor till 12,010 kronor.

Det framlagda dispositionsförslaget biträdades av Kungl. Maj:ts befallningshavande och överjägmästaren i Smålands distrikt.

Något hinder för egendomens styckning förelåg icke enligt från lantmäteristyrelsen inhämtad upplysning.

Domänstyrelsen förklarade sig i sitt den 24 februari 1922 avgivna yttrande icke hava annat mot uppskattningsmännens förslag att erinra, än att det syntes styrelsen lämpligt, att de med litt. K och L betecknade områdena jämväl borde i statsverkets ägo bibehållas. Beträffande lotten litt. B syntes Olsson böra erhålla rätt till hembud.

Under åberopande av vad sålunda anförts, hemställde domänstyrelsen, det täcktes Kungl. Maj:t

ej mindre i nådig proposition föreslå riksdagen medgiva, att, sedan ifrågavarande egendom blivit genom ägostyckning fördelad i åtta lotter i huvudsaklig överensstämmelse med uppskattningsmännens förslag, de med litt. A, B, C, D, E, F och G betecknade lotterna finge var för sig med i styrelsens framställning angivna områden upplåtas enligt gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från kronoegendomar med rätt till hembud för August Eriksson å lotten litt. A, Olof Olsson å lotten litt. B och Sven Karlsson å lotten litt. C.,

än även förordna, att återstående delen av egendomen — eller områdena litt H + I + K + L — skulle den 14 mars 1923 ställas under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning såsom kronopark.

Genom beslut den 10 mars 1922 fann Kungl. Maj:t, i överensstämmelse med departementschefens, statsrådet Linders', därom gjorda hemställan, domänstyrelsens ifrågavarande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Dessa ärendens behandling måste enligt utskottets mening ses i belysning av de strävanden, som på senare tid gjort sig gällande, att genom statsåtgärder underlätta skapandet av självständiga jordbruk och egna hem. I sist berörda fall hade vid ärendets handläggning konstaterats, att hugade spekulanter funnos till tre av de försäljningslotter, vari de till försäljning avsedda delarna av egendomen skulle styckas. Nuvarande brukare av olika delar av fastigheten önskade nämligen förvärva ifrågavarande lotter till egna hem. Samtliga i ärendet hörda myndigheter hade tillstyrkt försäljningen. Här förelåg således för Kungl. Maj:t en möjlighet att genom en nära till hands liggande åtgärd, mot vilken inga betänkligheter från något håll yppats, tillmötesgå en klart uttryckt önskan om förvärvande av egna hem. Denna möjlighet har emellertid departementschefen *ej* funnit sig böra begagna. I saknad av upplysning om de

skäl, varpå detta beslut må hava grundat sig, är utskottet urständsat att uttala något slutgiltigt omdöme om detsamma. Åtgärden är emellertid enligt utskottets mening synnerligen påfallande. Och då det syns utskottet vara av största intresse att få de principer till fullo klarlagda, vilka legat till grund för Kungl. Maj:ts handläggning av hithörande med hänsyn till en sund jordpolitik ingalunda oviktiga ärenden, har utskottet ej kunnat underlåta att bringa förhållandet till riksdagens kännedom.

På grund av nu anförda skäl anser sig utskottet böra hos riksdagen, jämlikt § 107 regeringsformen, göra anmälan mot föredragande departementschefen statsrådet Linders.

Närvarande: herrar Engberg, Hellberg, Thulin, K. J. Ekman*, G. W. Hansson, von Geijer*, Lyberg, Larsén, Vrang*, P. E. A. Jonsson, Sävström, Jansson i Edsbäcken, Nilsson i Antnäs, Borg, K. A. Westman, Bäckström, Starbäck* och Gustafson i Kasenberg.

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 4 maj 1923.

På konstitutionsutskottets vägnar:

ARTHUR ENGBERG.

Reservationer:

A. Vid särskilda punkter i utskottets memorial:

I.

Vid punkten 1:o i utskottets memorial:

av herrar *Strömberg, G. W. Hansson, Lyberg, Larsén, Sävström, Vennerström, Borg* och *Bäckström* som anført:

»Väl finna vi, i likhet med utskotts majoriteten mindre välbetänkt, att myndighets beslut i utnämningsfrågor på anförda besvär ändras av Kungl. Maj:t utan att den först utnämnde beretts tillfälle att över besvären yttra sig. Men *då* i lag saknas föreskrift om dylik kommunikation, *då* vidare ärendets behandling i berörda hänseende överensstämmer med praxis inom försvarsdepartementet, vilken har sin motsvarighet jämväl inom annat departement, och *då* det icke inom utskottet ens ifrågasatts, att i förevarande fall departementschefen genom att följa sagda praxis föranlett, att för frågans bedömande avgörande synpunkter blivit åsidosatta, hava vi icke funnit tillräcklig anledning till anmälan mot föredragande departementschefen.»

II.

Vid punkten 2:o i utskottets memorial:

dels av herrar *Engberg, Larsén, Andersson* i Igelboda och *Fast*, som anført:

»Nynäs säteri är beläget vid en vik av Vänern, den s. k. Kilsviken, cirka 2 å 3 mil från Kristinehamn i sydvästlig riktning. Vid uppskattning av de skador, som Vänerns reglering skulle komma att förorsaka egendomen, hade förrättningsmännen funnit, att det belopp, varmed Vattenfallsstyrelsen skulle bli ersättningsskyldig, uppgick till cirka 75,000 kronor. Beräkningen är gjord efter 1914 års priser och beloppet innefattar jämväl den i lag föreskrivna förhöjningen med 50 procent utöver skadans direkta storlek. Emellertid bleve skadorna å egendomen så stora, att det måste anses sannolikt, att Vattenfallsstyrelsen jämlikt vattenlagen 9:2 bleve förpliktad att i samband med Vänerns reglering

tillösa sig hela egendomen. Denna omfattar cirka 700 hektar ängsmark och skogsmark, en större mangårdsbyggnad samt med hänsyn till egendomens storlek behövliga ladugårds-, stall- och övriga ekonomibyggnader. Vid företagen värdering uppskattades hela egendom med 1914 års penningvärde vara värd cirka 260,000 kronor. Sedan Vattenfallsstyrelsen inhämtat, att egendomen skulle försäljas på exekutiv auktion, varvid möjlighet föreläge att inköpa densamma för relativt lågt pris, hemställde Vattenfallsstyrelsen hos Kungl. Maj:t om bemyndigande härtill, vilken framställning vann Kungl. Maj:ts bifall. Egendomen inropades därefter vid auktionen för 125,000 kronor, vilket pris sålunda är lägre än hälften av egendomens uppskattade värde enligt 1914 års pris. Densammas taxeringsvärde uppgår till 163,000 kronor. Reservanterna hysa den uppfattningen, att det egendomsköp som här relaterats, måste betraktas såsom fördelaktigt för staten.

På grund av egendomens låga belägenhet, kommer varje höjning av Vänerens vattenstånd, att för egendomen ifråga medföra sådana skador, att statens ersättningsskyldighet blir avsevärd.

Sedan riksdagen beslutat så stora utgifter för Vänerens förberedande reglering som redan skett 2,050,000 kronor, och då så mycket står att vinna i krafttillskott genom denna reglering, anse vi det självklart, att densamma kommer till stånd.

Även om riksdagen skulle besluta avslå förslaget om Vänerens slutliga reglering, anse vi, att den här ifrågavarande egendomen kan försäljas, utan att staten åsamkas förlust. Något föregripande i riksdagens ställning till Vänerens slutliga reglering har således ej skett genom detta egendomsinköp.

Vi anse vidare, att ett verk av den karaktär som vattenfallsstyrelsens är i behov av en vidsträckt rörelse och handlingsfrihet, så att för staten fördelaktiga affärer kunna avslutas, åtminstone i de fall där staten annars får vidkännas stora skadeersättningar.

Vidkommande lämpligheten av, att för köpet i fråga taga i anspråk det anslag, som avsetts för inköp av vattenfall och egendomar m. m., synes oss utskottsmajoriteten här tillämpat ett alltför formalistiskt betraktelsesätt, som, tillämpat i detta fall, skulle lett till, att en för staten fördelaktig affär ej kunnat avslutas vid den lägliga tidpunkten.

Vi ha således ej funnit tillräckligt bärande skäl föreligga, för att i denna punkt göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot den tillförordnade regeringen.»

dels av herrar *Thulin, Ljunggren, G. W. Hansson och Frang.*

III.

Vid punkten 3:o i utskottets memorial:

av herrar *Engberg, Thulin, G. W. Hansson, Larsén, Sävström* och *Borg*, som anförde:

»Utskottet har i relaterade ärenden icke funnit anledning till anmärkning mot någon av Kungl. Maj:t följd princip. I stället har utskottet ansett sig böra hävda uppfattningen, att i det anmärkta fallet upplåtelse bort äga rum. Reservanterna hålla emellertid före, att utskottet saknat nödiga hållpunkter för ett dylikt omdöme. I avsaknad av principiella skäl för sin anmärkning har utskottet, genom att i det enskilda fallet ge sig in på en lämplighetsprövning, tagit ställning i dessa jordpolitiska frågor på ett sätt, som knappast är förenligt med utskottets uppgift.»

B. Reservationsvis framställda anmärkningsyrkanden:

IV.

av herr *Stendahl*, som med instämmande i huvudsak av herrar *Lyberg, P. J. Gustafsson, P. E. A. Jonsson, Jansson* i Edsbäcken och *Bäckström* anförde:

a.

(Protokoll över kommunikationsärenden den 5 maj 1922.)

»I en till 1921 års riksdag avlåten proposition (nr 218) hade Kungl. Maj:t hemställt, att riksdagen för tecknande av aktier i Aktiebolaget Spetsbergens svenska kolfält ville anvisa ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor. Riksdagen beslöt anvisa *dels* å tilläggsstat för år 1921 ett reservationsanslag av 1,250,000 kronor att av Kungl. Maj:t i huvudsaklig överensstämmelse med propositionen bilagt kontraktsförslag användas för teckning och likvidering av aktier i ett bolag avsett att bildas för övertagande av den av Aktiebolaget Spetsbergens svenska kolfält bedrivna rörelse, *dels ock* å extra stat för år 1922 ett reservationsanslag av 750,000 kronor att, därest Kungl. Maj:t funne förhållandena därtill böra föranleda, av Kungl. Maj:t användas för teckning och likvidering av ytterligare aktier i samma bolag. Genom detta beslut hade riksdagen fastställt, huru stort belopp som av statsmedel finge användas för ifrågavarande ändamål.

I anslutning till ovannämnda beslut undertecknades den 27 juni 1921 kontrakt mellan kronan och Aktiebolaget Spetsbergens svenska kolfält, vilket kontrakt var likalydande med ovan omförmälda kontraktsför-

Bihang till riksdagens protokoll 1923. 5 saml. 11 häft. (Nr 19.)

slag. Det nya bolaget erhöll benämningen Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen. § 8 av detta kontrakt innehåller följande bestämmelser:

»Svenska staten skall äga företrädesrätt till inköp av intill hälften av det nya bolagets till skeppning avsedda stenkol. Önskar staten begagna denna sin företrädesrätt, skall tillsägelse därom ske före den 1 oktober året innau det, under vilket kolen skola levereras.

Kolen levereras på av staten anvisad plats, dock ej, sjöledes räknat, längre avlägsen från Spetsbergen än Göteborg, och skall köpeskillingen, såvida ej annorlunda överenskommes, sålunda beräknas, att kostnaden för varje ton om 1,016 kilogram å förbrukningsplatsen blir densamma som kostnaden för andra med kolen från bolagets fyndigheter å Spetsbergen jämvärdiga utländska stenkol, som till statens järnvägar till samma förbrukningsort över dennas närmaste importhamn levereras under den tidsperiod, som bolagets leveranser omfatta, eller tiden juni—oktober.

Allt efter som kolen för statens räkning uppläggas i lager å Spetsbergen erlägger staten förskott å köpeskillingen med skäligt belopp. Överenskommelse om förskottets storlek träffas, då staten tillsäger om inköpet. Enas ej parterna om förskottets belopp, bestämmes detta av Kungl. Maj:t.»

Efter framställning från Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen anbefalldes Kungl. Maj:t den 30 september 1921 järnvägsstyrelsen att med bolaget träffa överenskommelse angående leverans till statens järnvägar under år 1922 av 30 000 ton stenkol från Spetsbergen med iakttagande av bestämmelserna av ovan omnämnda kontrakt här ovan intagna § 8, andra stycket, och med skyldighet för järnvägsstyrelsen att så snart ske kunde till bolaget av under händer varande medel utbetala ett belopp av 600,000 kronor såsom förskottsbetalning å leveransen.

I överensstämmelse härmed undertecknades den 17 oktober 1921 kontrakt i ämnet mellan bolaget och järnvägsstyrelsen.

I underdånig skrivelse den 25 april 1922 hemställde Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga järnvägsstyrelsen

dels att omedelbart med bolaget upprätta kontrakt om leverans under sommaren 1922 av ytterligare 17,000 ton stenkol mot förskott av 15 kronor per ton, att utbetalas efter utgången av varje månad för den kvantitet stenkol, som under månaden blivit bruten och upplagd å för styrelsens räkning särskilt avgränsat område å Spetsbergen;

dels att för såväl ovannämnda 17,000 ton stenkol som den genom ovan omnämnda kontrakt av den 17 oktober 1921 avtalade kvantiteten

av 30,000 ton stenkol efter fullgjord leverans cif Narvik eller Göteborg betala ett slutligt pris av 28:87 kronor per ton om 1,016 kg., vilket pris enligt i de av kommerskollegium utgivna kommersiella meddelanden in-tagna uppgifterna å svensk kolnotering utgjorde medeltalet av prisnote- ringen per meterton för engelska Northumberland stora och Durham stora kol under månaderna januari, februari och mars 1922 cif västkusthamn ökat med 1.6 % för erhållande av priset per ton om 1,016 kg. och mins- kat med 85 öre (1 shilling) på grund av den reducering av frakten järnvägsstyrelsen kunde påräkna på grund av avtal om större leveranser än noteringen avsåge;

dels att i september 1922 upprätta kontrakt med bolaget om leve- rans under sommaren 1923 av 50,000 ton stenkol mot ett förskott av 15 kronor per ton, att betalas med 750,000 kronor vid kontraktets under- tecknande.

I ett i anledning av berörda framställning den 1 maj 1922 avgivet utlåtande anförde järnvägsstyrelsen bland annat följande:

»Styrelsen vill då till en början erinra om styrelsens uttalande i skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 september 1921 med anledning av bo- lagets begäran vid samma tid om vissa åtgärder från statens sida be- träffande bolagets ekonomiska förhållanden under driftsåret 1921—1922, nämligen att något behov för statens järnvägar av leveranser av sten- kol från bolaget med från vanlig handelskutym skiljaktiga uppgörelse- former icke förelåg. Styrelsen kunde nämligen utan ringaste svårighet på under normala tider vanligt sätt från England täcka sitt behov av sten- kol. Detta styrelsens uttalande äger allt fortfarande sin fulla giltighet.

På grund av dels snart genomförd elektrifiering av hela riksgräns- banan, dels på grund av den i hög grad minskade trafiken å statsbanorna, varigenom jämväl bränsleförbrukningen nedgått, föreligger icke något behov för statens järnvägar att inköpa stenkol med leverans vare sig till Narvik eller till Göteborg. Då därför nu bolaget begär att förutom den kvantitet av 30,000 ton, som jämlikt det den 17 oktober 1921 tecknade kontraktet under sommaren 1922 skall levereras till Göteborg, få leve- rera ytterligare 17,000 ton, skulle ett bifall till denna hemställan betyda, att styrelsen får sitt redan alltför stora lager av stenkol i Göteborg ytter- ligare ökat.

Olägenheterna härav äro många. Dels kommer nämligen därigenom statens järnvägars rörelsekapital att på ett ur statens järnvägars egen synpunkt icke behövt och därför olämpligt sätt i förtid tagas i an- språk, dels måste stenkolen lagras en avsevärd lång tid med därigenom förorsakad försämring av deras bränslevärde och dels betyder detta i

förhållande till statsbanornas behov för tidiga inköp såväl för innevarande år som för år 1923, att en större direkt utgift med all sannolikhet kommer att drabba statens järnvägar, därigenom, att de pris på stenkolen, som bolaget jämlikt sin hemställan måste betinga sig, äro högre än som kan väntas bliva fallet vid den tidpunkt, då styrelsen med hänsyn tagen endast till järnvägens intressen annars behöver gå i marknaden för inköp av stenkol. En annan olägenhet med den stora leverans av spetsbergskol till Göteborg är svårigheten att på ett ekonomiskt och för driften lämpligt sätt kunna utnyttja desamma. Det förhåller sig nämligen med ifrågavarande stenkol så, att de visserligen hava ett jämförelsevis högt bränslevärde, men å andra sidan äro de synnerligen stybbiga beroende på deras löshet. Detta gör i sin ordning att de ytterligare försämras under lagring. Av den erfarenhet, som under senaste åren vunnits beträffande kolen ifråga har just denna kolens stora stybbighet varit mycket framträdande och framkallat klagomål från lokomotivpersonalen, som haft svårt att erhålla den ångbildning å lokomotiven som särskilt för tyngre och snabbare tåg varit erforderlig.

Då nu vid ett bifall till bolagets hemställan praktiskt taget alla stenkol, som komma att förbrukas å de övervägande tungt trafikerade linjer, vilka förses med kol från Göteborgs importhamn, komma att utgöras av spetsbergskol, förutser järnvägsstyrelsen stora olägenheter och besvärligheter i detta avseende. Betänkligheterna ökas ytterligare därav, att, enligt vad som uppgivits, leveranserna från och med i år huvudsakligen komma att fullgöras med stenkol från den av bolaget öppnade nya gruvan, om vilkas beskaffenhet styrelsen saknar tillräcklig kännedom. Under 1921, då en del av de levererade spetsbergskolen voro blandade från båda gruvorna, syntes emellertid en försämring av kolen förefinnas vid jämförelse med tidigare levererade kol.

Bolagets hemställan om utökning av leveransen under år 1922 med ytterligare 17,000 ton kan därför icke av styrelsen tillstyrkas liksom givetvis icke heller, att priset för den redan kontrakterade leveransen av 30,000 ton skall ändras från att, jämlikt kontraktet, som upprättats i enlighet med § 8 i överenskommelsen den 27 juni 1921 mellan svenska staten och Aktiebolaget Spetsbergens Svenska kolfält, utgöra det medelpris, som av styrelsen betalats för under juni—oktober 1922 till Göteborg levererade andra, med spetsbergskolen jämvärdiga utländska stenkol, till ett redan nu fastställt pris, vilket av bolaget föreslagits till kr. 28:87. Enligt järnvägsstyrelsens mening är det av bolaget nu föreslagna priset väsentligt högre än det pris, som bolaget med tillämpning av det redan avslutade kontraktets bestämmelser skulle komma att få

tillgodoräkna sig. — Jämvärdiga harpade engelska stenkol kunna nämligen för närvarande köpas till ett pris av omkring 26: — kronor cif Göteborg, under det att samma kol oharpade, vilka äro mest likvärdiga med spetsbergskolen, endast betinga ett pris av 25: — kronor.

Beträffande bolagets hemställan, att järnvägsstyrelsen skall under nästkommande september månad teckna kontrakt om 50,000 ton för leverans under år 1923 samt vid kontraktets undertecknande på en gång utbetala ett förskott av 750,000 kronor gälla samma betänkligheter, som järnvägsstyrelsen uttalat i sin skrivelse den 28 september 1921 angående bolagets begäran då om likartat förskott.

Det sätt för beställningens och likvidens ordnande, som bolaget nu hemställer om, och vilket synes vara nödvändigt för, att bolaget skall under år 1922 och 1923 kunna hålla sin affär flytande, betyder ju att statens järnvägar skola vara bolagets förlagshållare. Ur ren järnvägs-synpunkt finnes enligt styrelsens mening icke något fog för en sådan anordning och är densamma icke med statens järnvägars ekonomiska intresse förenlig. Styrelsen tillåter sig i avseende på en dylik eventuell belastning av statens järnvägars ekonomi framhålla Statsbaneekonomi-kommissionens uttalande, nämligen att kommissionens 'krav gå ut på en fullt affärsmässig avgränsning mellan å ena sidan statens järnvägars ekonomiska verksamhet och å andra sidan dels statens övriga verksamhetsområden, dels allmänna samhällseliga synpunkter, som icke stå i direkt samband med järnvägsdriften och dels de enskilda järnvägarnas ekonomiska verksamhet'.

Ett bifall till bolagets hemställan skulle givetvis stå i strid med andemeningen i ovannämnda, av styrelsen livligt understödda uttalande.

I den händelse emellertid andra skäl än de rent järnvägsekonomiska skulle föranleda Kungl. Maj:t att bifalla bolagets hemställan och sålunda anbefalla järnvägsstyrelsen att mottaga spetsbergskolen på de av bolaget föreslagna villkoren, tillåter sig styrelsen uttala det önskemålet, att vid det slutliga avgörandet, som av statsmakterna med hänsyn till statens ekonomiska intressen i bolaget väl i sinom tid måste fattas, frågan om ersättning till statens järnvägar för den ekonomiska förlust, som drabbar statens järnvägar genom den träffade anordningen, måtte upptagas till prövning. Styrelsen är givetvis beredd att i så fall i sinom tid inkomma med redogörelse för de ökade kostnader, som ett bifall till bolagets föreliggande hemställan hava medfört för statens järnvägar.

På grund av vad styrelsen sålunda anfört får styrelsen avstyrka bolagets hemställan.»

Efter gemensam beredning inom kommunikations- och handels-

departementen anbefalldes Kungl. Maj:t den 5 maj 1922 järnvägsstyrelsen *dels* att med bolaget snarast möjligt träffa överenskommelse angående leverans till statens järnvägar under sommaren 1922 av ytterligare 17,000 ton stenköl från Spetsbergen samt att härför erlægga förskott av 15 kronor pr ton, att utbetalas efter utgången av varje månad för den kvantitet stenköl, som under månaden blivit bruten och upplagd å för statens järnvägars räkning avgränsat område å Spetsbergen, *dels* att för såväl nämnda 17,000 ton stenköl som genom ovanberörda kontrakt av den 17 oktober 1921 avtalad kvantitet av 30,000 ton stenköl efter fullgjord leverans cif Narvik eller Göteborg erlægga en slutlig betalning av 28 kronor 87 öre för ton om 1,016 kilogram, *dels ock* slutligen att i september 1922 med bolaget träffa överenskommelse angående leverans till statens järnvägar under sommaren 1923 av 50,000 ton stenköl från Spetsbergen under villkor, som angivas i 8 § andra stycket av ovan omförmälda, mellan svenska staten och aktiebolaget Spetsbergens Svenska kolfält den 27 juni 1921 träffade överenskommelse, och med skyldighet för järnvägsstyrelsen att härför vid kontraktets undertecknande erlægga förskott av 15 kronor för ton.

I anslutning till Kungl. Maj:ts i ämnet fattade beslut har bolaget under år 1922 levererat inalles 47,100 ton stenköl till statens järnvägar. Järnvägsstyrelsen har härigenom till följd av för högt pris och större förbrukning åsamkats en direkt förlust av 222,783 kronor, oavsett *dels* ränteförlust på givna förskott, *dels ock* de förluster, som kunna uppstå därigenom att järnvägsstyrelsen tvingats köpa kol, som styrelsen icke hade behov av.

På grund av vad sålunda anförts och då Kungl. Maj:ts ifrågasvarande beslut innebär åläggande för järnvägsstyrelsen att *dels* till pris, överstigande i allmänna marknaden gällande, inköpa stenköl, varav styrelsen icke hade behov, *dels ock* för tidigare kontrakterad leverans av stenköl betala högre pris än som kontrakterats, ehuru det icke visats eller ens påståtts, att ekonomisk force majeure föreläge samt ifrågasvarande beslut innebär ett ekonomiskt stödande av bolaget till belopp, överstigande den summa riksdagen år 1921 för ändamålet anvisat, varigenom riksdagens beskattningsmakt enligt vår mening torde trätts för nära, har jag funnit detta ärende vara av beskaffenhet, att anmälan bör, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen göras mot föredragande departementscheferna, statsråden Örne och Svensson.»

b.

(Protokoll över försvarsärenden den 5 maj 1922.)

»I underdånig skrivelse den 25 april 1922 hemställde Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga marinförvaltningen, dels att antaga ett av bolaget till marinförvaltningen avgivet anbud å leverans sommaren 1922 av 5,100 ton stenkol till ett pris av respektive kr. 29:—, 29:50 och 30:— per ton cif Göteborg, Karlskrona eller Stockholm, dels ock att till bolaget utbetala ett förskott av 15 kr. per ton i den mån kolen utbrutits och lagrats på Spetsbergen och marinförvaltningen därom erhållit meddelande.

I ett över berörda framställning den 29 april 1922 avgivet utlåtande anförde marinförvaltningen bland annat följande:

'För flottans behov användes huvudsakligen rökfria Waleska stenkol. Spetsbergskolen äro närmast att jämföra med engelska ostkustskol, av vilken kolsort flottan endast har begränsad användning. Spetsbergskolen äro dessutom enligt av marinförvaltningen inhämtade uppgifter, synnerligen stybbiga och ställa sig för närvarande i pris dyrare än de stora, harpade engelska ostkustskolen. Marinförvaltningen saknar dessutom erfarenhet beträffande Spetsbergskolens användbarhet för flottan, men ämnar gå i författning om övertagande från järnvägsstyrelsen av en mindre kvantitet av nämnda kolsort för verkställande av prov, innan någon större kvantitet kan ifrågakomma till upphandling.

Med anledning härav får marinförvaltningen i underdånighet hemställa, att den av Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen gjorda framställningen för närvarande ej måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.'

Den kvantitet spetsbergskol, som marinförvaltningen enligt vad förvaltningen i sitt utlåtande anført haft för avsikt övertaga av järnvägsstyrelsen, lär hava bestämts till 20 ton.

Efter gemensam beredning inom försvars- och handelsdepartementen biföll Kungl. Maj:t den 5 maj 1922 bolagets förevarande framställning. Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen har härigenom beviljats en ekonomisk favör utöver den, som av riksdagen fastställts, och har enligt vår mening riksdagens beskattningsrätt även i detta fall trätts för nära.

På grund av vad sålunda förekommit har jag ansett, att anmälan bör, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen göras mot departementscheferna, statsråden Hansson och Svensson.»

c.

(Protokoll över socialärenden den 5 maj 1922 och kommunikationsärenden den 27 september 1922.)

»I underdånig skrivelse den 25 april 1922 hemställde Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga medicinalstyrelsen att antaga ett av bolaget till medicinalstyrelsen avgivet anbud å leverans sommaren 1922 av 6,700 ton stenkol till ett pris av respektive kronor 29 och 30 per ton cif Göteborg eller Stockholm.

I ett i anledning av berörda framställning angivet utlåtande den 29 april 1922 anförde medicinalstyrelsen bland annat, att möjlighet syntes förefinnas för placering av ovannämnda kvantitet stenkol på hospitalen i Stockholm, Göteborg och å andra närliggande orter samt att styrelsen, som, därest kvaliteten av de offererade kolen visade sig tillfredsställande, icke hade något att erinra mot bolagets framställning, fördenskull tillstyrkte, att Kungl. Maj:t bemyndigade styrelsen att med bolaget träffa avtal om leverans till statens hospital av en kvantitet av 6,700 ton stenkol.

På tillstyrkan av departementschefen, statsrådet Lindqvist, bemyndigade Kungl. Maj:t den 5 maj 1922 medicinalstyrelsen att med bolaget träffa avtal om leverans sommaren 1922 till statens hospital och asyler av 6,700 ton stenkol till högst ovan angivna pris.

Sedermera inkom medicinalstyrelsen till Kungl. Maj:t med en den 5 september 1922 dagteknad skrivelse, däri styrelsen anförde i huvudsak följande.

Då det mött stora svårigheter för hospitalsförvaltningarna att med tillgängliga resurser själva omhänderväsa transporten av de offererade kolleveranserna från de i bolagets ovanberörda anbud ifrågasatta leveransorterna Göteborg och Stockholm, hade bolaget på begäran av styrelsen inkommit med anbud å leverans fritt vid de hospital, vilka ifrågasatts såsom mottagare av leveranserna. Bolaget hade därvid erbjudit följande priser pr ton:

för Göteborgs hospital	kr. 34: 90
» Kristinehamns hospital	» 34: 70
» Vänersborgs hospital och asyl	» 37: —
» Uppsala » » »	» 34: 70

Av det erbjudna kolpartiet, 6,700 ton, hade styrelsen dittills med bolaget kontraherat om leverans av sammanlagt 3,650 ton till hospitalen i Göteborg och Uppsala till senast erbjudna priser av respektive kronor 34: 90 och 34: 70 för ton fritt respektive hospitals järnvägsstation eller brygga. Beträffande det för Vänersborgs hospital och asyl avsedda partiet, 2,300 ton, hade styrelsen funnit den av bolaget begärda ersättningen för kolens transport från Göteborg till Vänersborg anmärkningsvärt hög och hade därför för vinnande av erfarenhet rörande de i allmänna marknaden gällande kolpriserna vid leverans fritt å nämnda hospitals brygga anmodat direktionen för hospitalet att i vanlig ordning infordra anbud å kol, vilka anbud skulle underställas styrelsens prövning. Av de i anledning härav inkomna anbuden hade direktionen till antagande förordat ett av en firma i Göteborg avgivet anbud å ungefär 2,200 ton Best South Yorkshire Association hard screened steam coal till pris av kronor 30: 30 för 1,000 kilogram cif anstaltens brygga. Då Spetsbergskolen betingade avsevärt högre pris vid leverans vid Vänersborgs hospital än de av Göteborgs-firman offererade kolen, vilka därjämte syntes vara kvalitativt överlägsna, ansåge sig medicinalstyrelsen böra ifrågasätta, huruvida icke det av Göteborgs-firman avgivna anbudet borde givas företräde framför Spetsbergsbolagets.

På grund av vad sålunda anförts hemställde medicinalstyrelsen om bemyndigande att med ovannämnda firma träffa avtal om leverans till Vänersborgs hospital och asyl av cirka 2,200 ton engelska stenkol till pris av kronor 30: 30 per 1,000 kilogram cif anstaltens brygga.

Denna medicinalstyrelsens hemställan bifölls av Kungl. Maj:t den 27 september 1922, och häremot är intet att erinra. Men i samma konselj anbefalldes efter gemensam beredning inom social- och kommunikationsdepartementen järnvägsstyrelsen att med ovannämnda bolag träffa överenskommelse angående leverans under år 1922 till statens järnvägar av ovanberörda parti stenkol om 2,300 ton till pris och under villkor, som föreskrivits i Kungl. Maj:ts här ovan under a) omförmälda beslut den 5 maj 1922 angående leverans till statens järnvägar av stenkol från Spetsbergen.

Genom detta senare ävensom genom Kungl. Maj:ts i början av denna avdelning omförmälda, den 5 maj 1922 fattade beslut har Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen ännu en gång tilldelats en ekonomisk favör utöver riksdagens beslut och dennas beskattningrätt enligt vår mening åter trätts för nära.

På grund av vad sålunda förekommit hava vi ansett, att anmälan bör, jämlikt 107 § regeringsformen, hos riksdagen göras mot departementschefen, statsrådet Lindqvist, och t. f. chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Svensson.»

V.

(Kommandomål: G. O. 1200/1922 för marinen och G. O. 1720/1922 för armén.)

av herr *Reuterskiöld*, som med instämmande av herrar *Stendahl*, *Nilsson* i Antnäs och *Starbäck* anförde:

»Den sista augusti 1922 inkom till försvarsdepartementets chef en anmälan från Sv. järnvägsmannaförbundets styrelse ang. påstått försök av befäl i tjänst vid visst husarregemente att värva »strejkbrytare bland manskapet vid nämnda regemente för eventuell tjänstgöring vid i lönekonflikt indragen enskild järnväg». Av regementschefen infordrad förklaring visade, att något sådant försök ej skett, men att ett kort meddelande om anställningsmöjlighet lämnats dem av underbefälet, som av andra skäl skulle erhålla tjänstledighet. Förklaringen delgavs Järnvägsmannaförbundet jämte avskrift av ett departementschefens handbrev av 14 sept., till regementschefen, vari uttalades bl. a. följande: »För skapandet och upprätthållandet av ett gott förhållande mellan den militära personalen och den civila befolkningen är det av största betydelse, att den militära personalen iakttager den strängaste neutralitet under arbetskonflikter. Även om i nu ifrågakvarande fall någon värvning till strejkbrytare icke förekommit må det dock synas olämpligt, att en officer inom förläggningen inför manskapet uppträder såsom ombud för den ena parten i en befarad konflikt. Det kan icke undvikas, att ett sådant uppträdande lätt får karaktären av försök att utöva påtryckning på de underordnade och att beklagliga missförstånd rörande den militära personalens ställning under arbetskonflikter framkallas.»

Någon månad senare ingavs av samma Järnvägsmannaförbund jämte Lokomotivmannaförbundet en ny anmälan, denna gång riktad mot vissa officerare, som påstodos hava tjänstgjort i stället för strejkande vid en del järnvägar. Det yttrades i skrivelsen bl. a. att det »säkerligen icke är ekonomiska svårigheter, som drivit militära befälspersoner till detta steg», som tvärtom måste »anses som ett rent partitagande från deras sida *emot* de för sin existens kämpande arbetarna», och att ett dylikt ställningstagande måste få konsekvenser »genom den animositet som hos folkets breda lager uppstår emot vårt lands försvar». Även denna anmälan, av

11 okt. 1922, föranledde förklaringsansökan från tre regementschefer.

I den ena av dessa förklaringar meddelades, att viss officer under den tid mellan olika tjänstgöringsperioder, då jämlikt gällande bestämmelser tillstånd kunde lämnas att vistas utom förläggningssorten, erhållit sådant tillstånd och att regementschefen förklarat sig icke hava haft något att erinra emot ledighetens användande till tjänstgöring vid järnväg, helst det inkomstillskott, som därigenom erhöles, vore väl behöfligt och ett nekande hade varit »ett partitagande för de strejkande», vilket varit så mycket mindre på sin plats, som trafikens lamsläende inneburit avsevärda svårigheter för regementet. I handbrev av 19 okt. uttalade departementschefen samma mening som i handbrevet av 14 sept., samt tillade, att »enskilda officerares uppträdande såsom strejkbrytare framkallar lätt — icke blott inom den strejkande arbetargruppen utan bland arbetarna över huvud taget — den föreställningen att den militära personalen är fientlig mot arbetarnes strävanden, en föreställning, som i hög grad bidragit till skapandet av den s. k. försvarsfientligheten inom arbetarklassen». Departementschefen uttalade vidare, att vad som skett kunde »knappast uppfattas såsom annat än ett partitagande *mot* de strejkande», och att han icke kunnat tänka sig, att ett *tillstånd* att vistas utom förläggningssorten »skulle komma att utnyttjas på sätt som nu skett»; »*nu vunnit erfarenhet föranleder mig emellertid att överväga förslag till sådana ändringar i bestämmelserna, att för framtiden ett upprepande av det skedda kan förekommas.*» Regementschefen erinrade i svarsskrivelse av 24 okt., att formen »tillstånd att vistas utom tjänstgöringsorten» i detta fall var oväsentlig och lika väl kunnat vara »tjänstledighet» — det väsentliga var, att vid ifrågakavande tidpunkt ledighet i ena eller andra formen borde beredas officerare, »beroende på att den provisoriskt bestående härordningen här berett en mellantid, under vilken en del befälspersonal icke tages i anspråk av tjänsten». Departementschefen åter fasthöll i nytt handbrev av 27 okt., att skillnaden i omdömet om officerare, som utfört strejkbrytararbete under tjänstledighet eller under tillstånd att vistas utom förläggningssorten, visserligen vore ingen, men att skillnaden mellan dessa båda former för bortovaro i och för sig icke vore oväsentlig: i ena fallet kunde endast göras föreställningar rörande det olämpliga i handlingssättet, i det andra kunde missbruket förhindras genom ändring i bestämmelserna.

I den andra av de infortrade förklaringarna uttalade regementschefen, att han saknat anledning kontrollera sättet för ledighets användning, då ledigheten angetts vara »enskilda angelägenheter». Efter verkställd undersökning ansåg regementschefen emellertid ekonomisk fördel

hava varit skälet till den tillfälliga anställning, som ägt rum, och påpekade, »att t. ex. en fänrik är vida sämre ställd i ekonomiskt hänseende än både lokförare, maskinister och konduktörer vid de enskilda järnvägarna». Även denna regementschef fick därpå mottaga ett handbrev från departementschefen, vari denne dels framhöll samma allmänna synpunkter som ovan antytts, dels betonade, att den ekonomiska vinningen icke kunde uppväga den moraliska skadan av strejkbryteri.

I det tredje fallet framhöll regementschefen, att för en av hans officerare ekonomiskt nödläge varit anledning till det tillfälliga arbetet, och att för två andra anställningen berott av personlig vänskap och förbindelse med trafikchefen, men att regementschefen för att förebygga möjligt störande av det goda förhållandet till samhället redan gått i författning om anställningarnas avvecklande. Något handbrev från departementschefen utgick icke till denne regementschef, varemot de båda förbund som gjort anmälan, erhöilo avskrift av övriga handbrev.

Sedermera påbjöd Kungl. Maj:t i kommandoväg den 11 dec. för marinen och den 12 dec. för armén sådan ändring i bestämmelserna rörande tillstånd att vistas utom förläggningssorten, att framdeles »beställningshavare under åtnjutande av sådant tillstånd icke må utan särskilt medgivande av vederbörande befälhavare åtaga sig tjänst eller uppdrag, som icke skulle kunna förenas med hans militära tjänstgöring». Något protokoll över beslutet finnes icke, utan allenast vanlig lista över beslut i föredragna ärenden. Grunden till och syftet med ändringen framgår emellertid klart av de tidigare handbreven från departementschefen.

Beträffande dessa handbrev, torde icke kunna med fog påstås, att de äro oförenliga med departementschefens ställning, även om det måste betecknas såsom ovanligt och till sin rättsliga karaktär tvivelaktigt, att departementschefen i dessa gett uttryck åt sin personliga uppfattning och icke, så vitt handlingarna utvisa, åt regeringens eller Kungl. Maj:ts. (Angående äldre fall av liknande handbrev, se Statsvetenskaplig Tidskrift 1914 sid. 289 ff).

Vad åter angår besluten av 11 och 12 dec., måste först och främst mot departementschefens tillstyrkande därav anmärkas, att det måste anses i hög grad besynnerligt ej mindre att militär befattningshavare däri uttryckligen förklarats kunna erhålla medgivande att utföra uppdrag, som icke kan förenas med hans militära tjänstgöring, ehuru utan sådant medgivande dyl. uppdrag ej får utföras, än ock att denna regel gäller allenast vid tillstånd att vistas utom förläggningssorten, men varken vid »tjänstledighet» eller vid faktisk ledighet från tjänstgöring utan ombyte

av vistelseort. Än mera anmärkningsvärt är, att den sålunda givna föreskriften, om den tillstyrkts av en icke-socialdemokratisk departementschef, knappast kunnat tolkas annorlunda än som uttryck för en alldeles särskilt militaristisk kåranda, som icke tillåte ett icke ståndsmässigt arbete. Redan detta visar, att bestämmelsen är en s. k. kautschukbestämmelse, som lättligen kan tolkas och tillämpas på alldeles motsatta sätt av olika befälhavare. Ingen lär kunna med bestämdhet angiva, vilka tjänster och uppdrag som icke skulle kunna förenas med vederbörandes militära tjänstgöring. Men därmed är också dörren öppnad på vidaste gavel för godtycket.

Departementschefen torde hava ansett sig gagna försvaret genom denna åtgärd. Men det är ett rent s. k. militaristiskt sätt, varpå detta skett, då han icke vill medgiva officer samma medborgarligen frihet i sitt enskilda liv utanför tjänstgöringen som andra medborgare, utan tyckes fordra, att officeren alltid skall tänka och handla som militär, så länge han står till disposition för tjänstgöring. Om än alltså avsikten varit lofvärd, har tydligen förmågan att rätt utföra densamma alltför mycket brustit. Men härtill kommer ännu en viktig omständighet, i det att departementschefen uppenbarligen sammanblandat arbetarorganisationernas intressen med samhällets.

Om det förhåller sig så, att bland de organiserade arbetarna, vilka dock utgöra blott en del av Sveriges folk, ovilja uppstår mot försvaret, därför att officerare i sin egenskap av fria medborgare följa samma övertygelse som så många civila medborgare ur andra klasser än arbetarnas, och betrakta ett arbete som strejkande arbetare lämnat, såsom ett moraliskt lika lovligt och ärligt arbete som vilket som helst annat och icke såsom ett förkastligt s. k. strejkbryteri, så utgör detta beklagliga förhållande från de organiserade arbetarnas sida icke tillräcklig grund för myndigheterna att söka förhindra sagda arbetes utförande, i det att för myndigheterna den ena folkuppfattningen måste vara lika berättigad som den andra i dylika ting. Tvärtom borde det åligga myndigheterna att i detta fall upplysa arbetarna om oriktigheten i deras uppfattning av de andras ställning, helst denna uppfattning är rättsligt oförenlig med den svenska grundlagsprincipen om arbetsfrihet och medborgarfrihet. Det måste stå officer lika väl som annan medborgare fullt fritt att, så snart han icke gör tjänst, använda sina krafter på vilket i och för sig lovligt sätt som helst utan att därigenom bliva förevidad, att han, efter vissa andra medborgares mening, därigenom sätter samhällets, statens eller krigsmaktens neutralitet i fara. Så snart han icke uppträder i uniform eller i egenskap av officer, är han blott medborgare och icke försvarsorgan. För-

svarsintressets *behöriga* beaktande hade krävt, att just detta klargjorts för dem, som nu missuppfattat saken.

Mot föredragande statsrådet P. A. Hansson borde därför av utskottet gjorts anmärkning enligt R. F. § 107.»

VI.

(Protokoll över försvarsärenden den 20 oktober 1922.)

av herr *Reuterskiöld*, som anförde:

»I proposition nr 350 till 1921 års riksdag (sid. 289—91) anfördes bl. a., att en nedsättning av rekryteringsanslaget till arméén borde kunna ske med 196,600 kr. på grund av legans och anställningspremiernas avskaffande, och att »då antalet manskapsvolontärnummer i statförlagen för år 1922 är det samma» som i de för 1921 fastställda staterna, anslaget till rekryteringskostnader, förut 810,950 kr., borde bli 614,350 kr. Riksdagen fann, i skrivelse nr 4 A (sid. 13) ej anledning till annan erinran häremot än att en nedsättning till 584,000 kr. syntes möjlig och därför även vidtogs.

Sedermera föreslog Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1922 års riksdag (Fjärde huvudtiteln sid. 19—21), att anslaget till rekryteringskostnader skulle för första halvåret 1923 upptagas med en tredjedel av nyssnämnda belopp eller 195,000 kr. Departementschefen framhöll härvid, att anställning av volontärer regelrätt ägde rum fr. o. m. 1 nov. och att därför med fog kunde antagas, att det övervägande antalet kontrakt skulle utlöpa under senare halvåret. Någon erinran mot antalet volontärer gjordes däremot ej. Riksdagen nedsatte emellertid, enligt skrivelse nr 4 A (sid. 6), anslaget till 50,000 kr., och anförde som skäl härför den högst betydliga reservation, som fanns vid 1922 års ingång eller kr. 460,557:37, vilken reservation vid samma års utgång enligt budgetredovisningen ökats till kr. 724,271:70.

Till 1922 års riksdag avlät Kungl. Maj:t vidare särskild proposition (nr 248, sid. 178, 179) ang. avlöningsanslaget och beräknade däri, »med anledning av inträffade vakanser i såväl befäls- som manskapsgraderna» i likhet med vad även förut skett, att en nedsättning i anslaget skulle kunna ske med 12 %. Dock ifrågasatte departementschefen, »huruvida under nu rådande rekryteringsförhållanden», vilka i statsverkspropositionen karakteriserats därmed, att »under senaste tiden har tillströmningen av rekryter väsentligen ökats», denna nedsättning verkligen kunde utan risk göras, och erinrade, att vakanserna 1 febr. 1922 utgjort endast 16,40 %

av styrkan enligt stat mot 47 % s. d. 1921. Såväl av detta förhållande som av hänsyn till den förestående omorganisationen av försvaret kunde särskilda åtgärder till begränsning av utgifterna böra tagas under övervägande, bl. a. inskränkning av rekryteringen. Departementschefen förklarade sig dock ej beredd »att i detta sammanhang framlägga förslag om dylika åtgärder», men hade velat erinra »därom, att sådana åtgärder kunna framdeles visa sig behövliga till förhindrande av förevarande anslags överskridande». Riksdagen fann i skrivelse (nr 237) med visst undantag, som här saknar betydelse, ej anledning till erinran mot »Kungl. Maj:ts förslag», varmed emellertid riksdagen alltså icke gjort något uttalande ang. de eventuella åtgärder, om vilka departementschefen talat, men varom intet förslag framlagts.

Frågan om sådana åtgärders vidtagande upptogs av departementschefen 13 okt. 1922, då han, *utan att någon utredning förebragts eller någon myndighets yttrande, så vitt protokoll och handlingar utvisa, infordrats*, hemställde om utfärdande av föreskrift, att antagning av manskap i fast anställning tillsvidare ej måtte äga rum utan särskilt medgivande från Kungl. Maj:t, såvida därigenom manskapsstyrkan skulle komma att överstiga vissa procent av antalet i stat upptagna manskapsbeställningar. Ett omnämnande av detta beslut förekommer i statsverkspropositionen till 1923 års riksdag (Fjärde huvudtiteln sid. 46), och på grundvalen av de därpå grundade faktiska förhållandena gjordes beräkningarna av anslagsbehovet.

Bristen på utredning visade sig omedelbart på det sätt, att i den närmaste tidens konseljer framställningar måste behandlas från 41 regements- eller andra truppförbandschefer ang. medgivande till avvikelser. Motiveringarna till dessa visa, att beslutet säkerligen avstyrkts, om grundlagsenlig beredning ägt rum. Och bifall till framställningarna gavs i regel endast när det visades, att eljest redan ingångna preliminära avtal med anställningsvilliga skulle brytas (prot. 27 okt., 3 nov., 9 nov., 18 nov., 24 nov., 30 nov., 8 dec.).

Genom det anmärkta rådslaget hade departementschefen, bortsett från den underlåtna grundlagsfördrade beredningen, tillstyrkt ett ensidigt åsidosättande genom Kungl. Maj:t av de grunder för manskapsanställning, varpå försvarsorganisationen byggts och vartill riksdagen beviljat anslag, dem Kungl. Maj:t för övrigt själv äskat. Även om detta icke direkt strider mot RF § 80, som formellt blott avser värnpliktslagen, står det dock ingalunda i nödig överensstämmelse med grunderna för sagda grundlagsstadgande. Hade departementschefen, efter vederbörlig beredning, funnit avlöningsanslaget för första halvåret 1923 bliva otillräckligt

— rekryteringsanslaget var fullt tillräckligt — så hade det riktiga varit, att han överlämnat åt riksdagen att direkt taga ställning till frågan och icke, såsom nu skedde, ställt densamma inför ett fullbordat faktum, manskapsstyrkans begränsning. Riksdagen hade tidigare uttalat sig allenast om Kungl. Maj:ts förslag men aldrig om departementschefens uttalanden om möjliga framtida åtgärder, vilkas omnämnande i förväg närmast måst anses som en erinran, att saken skulle i sinom tid föreläggas riksdagen.

Mot föredraganden, statsrådet P. A. Hansson, hade därför utskottet bort göra anmärkning enligt RF § 107.»

VII.

(Protokoll över socialärenden den 13 oktober 1922.)

av herr *Reuterskiöld*, som med instämmande av herrar *Nils Anton Nilsson* och *Gustafson* i Kasenberg anförde:

»Enligt gällande fattigvårdslag § 8 skall fattigvårdsreglemente antagas av fattigvårdssamhälle och av K. B. oförändrat fastställas eller ogillas, och heter det vidare: »Finner K. B. andra gången, ett förslag underställes, detsamma allt fortfarande icke kunna fastställas, har K. B. att hänskjuta frågan till Kungl. Maj:t, som utfärdar reglemente för fattigvårdssamhället». I praxis låter K. B. fattigvårdskonsulenten först avge yttrande och fattar i regel beslut i enlighet med detta. Något officiellt meddelande om grunderna för ett ogillande ges icke, men naturligen får samhället dels av konsulentens yttrande, dels genom underhandsförfrågningar besked om dessa och har därefter att taga under övervägande, om och i vad mån ändringar kunna göras. Om emellertid vid första granskningen icke allt det, varemot anmärkning från K. B:s sida kan göras, kommer under prövning, blir följden antingen att samhället berövas möjligheten såväl att själv besluta ändringar som t. o. m. att yttra sig över anmärkningarna, eller ock att en ny återremiss skall ske, ehuru lagen icke förutsett detta fall och för den skull ej heller innehåller uttryckligt stadgande härom, må vara att den genom orden »allt fortfarande» i § 8 antytt, att grunden till ogillandet bör vara den samma även vid andra prövningen. Ur den kommunala självstyrelsens synpunkt måste det anses nödvändigt, att denna tolkning blir i praxis härskande.

Emellertid har Kungl. Maj:t i detta hänseende under granskningsåret handlat i alldeles motsatt anda, och då även i vissa andra fall

Kungl. Maj:t alltför litet beaktat den kommunala självstyrelsens viktiga princip, har det syntts nödigt att för riksdagen anmäla några av dessa fall.

Sedan Stafnäs kommun inom Värmlands län hos K. B. sökt fastställelse å ett fattigvårdsreglemente, yttrade konsulenten i infordrat yttrande, att »emot innerliggande förslag till reglemente för fattigvården i Stafnäs kommun har jag *intet annat att erinra* än att i reglements-förslaget § 5 andra stycket strukits» vissa ord, som funnos i det s. k. normalreglementet. Kommunen ändrade efter återremissen denna § på sätt, som konsulenten godkände i det förnyade yttrande, vilket infordrades från honom, men samtidigt riktade konsulenten i detta andra yttrande vissa, *förut ej framställda*, anmärkningar mot andra delar av förslaget, oaktat dessa funnits redan i det först insända och i dessa stycken utan anmärkning lämnade förslaget. K. B. ogillade i följd härav förslaget även vid den andra prövningen, men återremitterade detsamma detta oaktat icke, utan underställde det Kungl. Maj:ts prövning. Ej heller Kungl. Maj:t fann anledning återsända det till K. B. för inhämtande av kommunens förnyade yttrande över de sålunda för första gången framställda anmärkningarna, utan utfärdade reglementet rättat i enlighet med dessa.

Då föredragande departementschefen, statsrådet Lindqvist, sålunda brustit i den skicklighet, varmed dylika, för den kommunala självbestämningrätten ömtåliga och viktiga ärenden böra handläggas, hade utskottet bort hos riksdagen göra anmälan mot honom enligt R. F. § 107.»

VIII.

(Protokoll över socialärenden den 24 november 1922.)

av herr *Reuterskiöld*, som med instämmande av herrar *P. E. A. Jonsson* och *K. A. Westman* anförde:

»Till den lediga landssekreteraretjänsten i Kopparbergs län hade i behörig tid anmält sig 9 sökande. Bland dessa utmönstrade länsstyrelsen en, landssekreteraren *Hultman*, på den grund, »*att denne så nyligen erhållit ordinarie landssekreterarebefattning och icke föreburit några skäl, som motivera förflyttning till annat län*». Denne sökande var i meriter avgjort överlägsen den, som av länsstyrelsen uppfördes å förslaget tredje rum, och anförde också besvär över förslaget. Även tre av de övriga sökande klagade över samma förslagsrums besättande, men då deras meriter icke kunna anses sådana, att de ovillkorligen bort uppföras framför den som erhållit tredje rummet, sakna deras besvär betydelse för det rådslag,

varom här är fråga. Särskild påminnelsekrift ingavs dessutom av den å första rummet uppförde landssekreteraren Wik i anledning av länsstyrelsens motivering till detta förslag och dess i visst samband därmed stående förord för den å tredje rummet uppförde sökanden, länsassessorn i Kopparbergs län Fahlroth. Ifrågavarande motivering innehöll bl. a., att länsstyrelsen hyst tvekan, huruvida de å första och andra rummen sedermera uppförde, »såsom redan innehavare av ordinarie landssekreterarebefattning, kunna anses hava befogade anspråk på förflyttning till annat län, med hänsyn till deras långa tjänstgöring i Norrland — men i övrigt lämnande frågan öppen». Förordet för Fahlroth grundade sig på dennes långa och utmärkta tjänsteverksamhet inom länet, vilken gjorde honom *»mest förtjänt, skicklig och lämplig»*.

Kungl. Maj:t fann de anförda besvären ej föranleda ändring i upprättade förslaget och utnämnde, på föredragning av departementschefen, statsrådet Lindqvist, den på tredje förslagsrummet uppförde Fahlroth. Hultmans besvär medförde sålunda ingen rättelse, varemot i beslutet, med anledning av annan sökandes besvär, erinrades, att denne sökande s. d. redan utnämnts till landssekreterare i annat län.

Att ingen som helst rätt till erhållande av sökt befattning finnes för någon sökande, huru förtjänt och skicklig han än må vara, är av gällande rätt fullt erkänt. Däremot har varje sökande till befattning, som anslagits ledig till ansökan och till vars återbesättande förslag skall uppsättas, rätt att å förslaget erhålla det rum, vartill hans meriter giva anledning, och ingen kan från förslag uteslutas av grunder, som icke äro av lagen erkända. Till rättelse av möjligt godtycke vid tillämpningen är därför besvär rätt tillagd en var, som anser sig obehörigen åsidosatt. Med fäst avseende härå, måste mot föredragande departementschefen anmärkas, att, enär, så vitt handlingarna utvisa, klaganden Hultman ovillkorligen bort, därest han över huvud kommit i betraktande vid förslagets uppgörande, i stället för Fahlroth erhålla tredje förslagsrummet, det av länsstyrelsen anförda, i och för sig lagligen ohållbara skälet erhållit ett skenbart godkännande från Kungl. Maj:ts sida, som måste antingen verka förvirrande på framtida praxis eller av denna trots utgången av besvärs målet i detta fall lämnas obeaktat: i båda fallen måste föredraganden anses hava brustit i den skicklighet, som under alla förhållanden måste av honom krävas.

Vidkommande härefter den av föredraganden tillstyrkta utnämningen av Fahlroth framför Wik, bör visserligen erkännas både att i regel stora svårigheter möta vid bedömandet av en skedd utnämningens riktighet eller oriktighet, dels att meriter på grund av intim kännedom om de förhållanden,

med vilka den utnämnde kommer att få beröring, måste tillmätas stor betydelse. Men i nu föreliggande fall innebär den tillstyrkta utnämningen så uppenbart ett underkännande av den å första förslagsrummet uppfördes större förtjänst och skicklighet att föredragandens oväld och skicklighet vid ärendets handläggning måste ifrågasättas.

Till en början må erinras, att det i praxis är en erkänd regel, att befattningshavare i Norrland efter viss tids väl vitsordad tjänstgöring hava visst anspråk på förflyttning söderut, där ej särskilda hinder möta. Wiks tjänstgöring var både mer än tillräckligt lång och mer än tillräckligt väl vitsordad härför, och det är dessutom känt, att han, om han så önskat, kunnat erhålla transport till annat län än Kopparbergs, vadan något särskilt hinder för hans utnämning därstädes icke förefanns. Att han i och för sig i förtjänst och skicklighet var Fahlroth avgjort överlägsen, har heller icke av någon bestritts, varemot länsstyrelsen förmenat, att för Kopparbergs län Fahlroth skulle vara den mest förtjänte och skicklige och ej blott den av länsstyrelsen helst önskade. Detta förmenande saknar emellertid objektivt giltiga grunder, i det att handlingarna utvisa, att Wik genom sin tidigare och långvariga tjänstgöring inom Kopparbergs län förvärvat minst lika ingående kännedom just angående detta län som Fahlroth, vilken visserligen såsom yngre och senare där verksam kunde anses känna dess tillfälliga förhållanden vid utnämningstiden något bättre än Wik som icke haft sin verksamhet där under de senare åren. Men om avgörande vikt skulle fästas vid en dylik kännedom om stundens förhållanden, bleve i varje fall den sökande, som vore länsassessor i det län, där ledigheten uppstått, så framt han ej vore ovanligt dålig, den lämpligaste och skickligaste.

En jämförelse mellan W. och F. ger vid handen, att W., som var 58 år, räknade tjänsteår med 34—11—5, F., som var 52 år, med 28—8—28; båda hade avlagt examen till rättegångsverken W. 1887, F. 1893 och båda utövat domarämbete i 3 mån., varemot W. tjänstgjort som landssekreterare i 17 år 3 mån. 11 dagar, F. i 2 år 7 mån. 16 dagar, W. som landskamrer i 1 år 4 mån., F. icke alls, W. som länsnotarie i 2 år 11 mån. och 20 dagar, F. som länsassessor i 1 år 8 mån. 16 dagar och som länsnotarie 5 år 10 mån. 25 dagar, W. som kronofogde i 1 år 3 mån., F. icke alls, vadan W:s tjänstetid i landsstaten och domarämbete var 23 år 1 mån. 1 dag, F:s 10 år 5 mån. 27 dagar. Inom Kopparbergs län gjorde W. tjänst 1888—90 och 1893—1908, varefter han övergick till Vesternorrlands län, F. åter, som inom landsstaten började i Vesternorrlands län 1897—1901 har sedan nov. 1901 tjänstgjort i Kopparbergs län. Beträffande uppdrag inom Kopparbergs län utanför lands-

statstjänst hava såväl W. som F. ett stort antal sådana av olika slag att uppvisa.

Med fäst avseende å grundlagens bud om skicklighet och förtjänst såsom enda befordringsgrund och då i nu förevarande fall W:s skicklighet och förtjänst såväl i allmänhet som med hänsyn till de särskilda krav, vilka möjligen kunna ställas på landssekreteraren i Kopparbergs län, styrkts vara otvivelaktigt överlägsen F:s, samt då intet lagligt skäl funnits för Hultmans uteslutande från förslagsrum, hade föredraganden bort tillstyrka F:s avförande från förslaget och H:s uppförande i hans ställe samt W:s utnämning till den lediga befattningen, helst de av länsstyrelsen anförda skälen mot H:s uppförande å förslag och för F:s utnämning, i den mån förordet grundades på F:s större förtjänst och skicklighet, saknat laglig grund. Mot föredraganden hade därför utskottet bort göra anmärkning enligt RF § 107.»

IX.

(Protokoll över nansärenden den 27 januari 1922.)

av herr *Reuterskiöld*, som anförde:

»Tillämpningen av 1917 års starkdrycksförordning, i vad den avser det kommunala vetots utövning, har av allehanda skäl lett till en mot lagstiftningens såväl innehåll som anda stridande praxis. Och denna praxis har berott och beror alltjämt ytterst av den ståndpunkt Kungl. Maj:t vid besvärsmåls avgörande intagit och intager. Härvid bör erinras, dels att dylika besvärsmål, där de direkt avse kommunalrepresentationens beslut, i sista instans skola avgöras av regeringsrätten, men där de avse K. B:s beslut, i anledning av kommunalrepresentations yttrande över inkomna bolagsansökningar, avgöras av Kungl. Maj:t i statsrådet, dels att i senare fallet Kungl. Maj:t regelbundet undvikit att, såsom dock lämpligen bort ske för undvikande av olika tillämpning i de båda konkurrerande sista instanserna, först inhämta regeringsrättens yttrande. Ju mera förhållandena avlägsna sig från kristiden och dess undantagskrav, desto viktigare och allt mera trängande blir det emellertid, att praxis beträffande nu ifrågavarande lagstiftning ändras, och härför fordras i första hand, att Kungl. Maj:t själv bryter med den under kristidens tryck av Kungl. Maj:t själv utbredda, men felaktiga tillämpningen. Så har dock ännu icke skett, oaktadt anledningar härtill ingalunda saknats heller under det år utskottets protokollsgranskning vid innevarande riksdag omfattat. Något tyf fall hade för den skull, bland dem som i protokollen

föreligga, bort av utskottet jämlikt R. F. § 107 för riksdagen anmälas. Ett sådant fall är följande.

Genom beslut den 24 aug. 1921 meddelade K. B. i Kalmar län, i överensstämmelse med vad Västerviks stadsfullmäktige föreslagit, spritvaruförsäljningsbolaget i sagda stad tillstånd att idka utminuterung och utskänkning av spritdrycker, vin och öl. Utöver vissa särskilda föreskrifter, som ostridigt avsågo rörelsens bedrivande, hade stadsfullmäktige föreslagit och K. B. godtagit bestämmelser därom, att motbok ej finge utlämnas till den, som ej fyllt 25 år, att män med eget hushåll finge erhålla 2 och män utan sådant 1 liter spritdrycker pr månad, dock med viss utökningsrätt för bolaget, att kvinnor med eget hushåll finge tilldelas högst 1 liter spritdrycker i månaden och kvinnor utan sådant högst 1 liter i kvartalet, och att tilldelningen av starkare viner — över 12 % — skulle begränsas till 2 helbuteljer i månaden. Besvär anfördes mot K. B:s beslut under erinran bl. a., att starkdrycksförordningens syfte vore, att försäljningen skulle ske på grundval av den individuella kontrollen och enligt §§ 48 och 63, så att så ringa skada som möjligt därmed åstadkommes, att enligt förordningen det icke vore stadsfullmäktige och K. B., som ägde bestämma maximikvantiteten vid utövningen av den individuella kontrollen, utan bolagen själva, såsom bl. a. framginge av § 30 andra stycket, och kontrollstyrelsen, som enligt § 19 mom. 10 är högsta instans över bolagen, och att intet stöd för en maximibegränsning beträffande starkviner genom stadsfullmäktige funnes i lag eller författning. Stadsfullmäktige avstyrkte med 17 röster mot 10 besvären under återopande av den tolkning Kungl. Maj:t tidigare upprepande gånger givit och särskilt Kungl. Maj:ts utslag 21 febr. 1919 å besvär över K. B:s i Västerbottens län vägran att godkänna vissa av Umeå stad föreslagna bestämmelser. Minoriteten åter framhöll, att något verkligt prejudikat från regeringsrätten icke förelåg. Magistraten och K. B. hemställde, att besvären måtte lämnas utan avseende, och föredraganden, statsrådet Thorsson, tillstyrkte beslut i enlighet härmed.

Det i svensk rätt förekommande kommunala vetot — som kan finnas ej blott i fråga om starkdrycksförsäljning, utan ock i fråga om flera andra verksamhetsgrenar, såsom butiksförsäljning, viss blomsterförsäljning, köttförsäljning m. m. — är genomgående av lagstiftningen noggrant reglerat och endast inom vissa legala gränser möjligt, utöver vilka det ej får gå. Redan härav följer, att en utvidgning därav, på sätt praxis i fråga om villkoren för starkdrycksförsäljning hittills medgivit, icke står i samklang med den grund, varpå hela institutet vilar. Härtill kommer dessutom, att det kommunala vetot alltid avser begränsning i enskildas förvärvs-

verksamhet till förmån för ett allmänintresse eller till skydd för vissa kategorier av svagare ställda medborgare, vilka icke äro i stånd att själva tillvarataga sina intressen, men däremot principiellt aldrig till skydd för medborgare över huvud gent emot dem själva: i sistnämnda fall blir det alltid fråga om åtgärder till den medborgerliga frihetens begränsning och sådana åtgärder kunna icke företagas annat än under ett ämbetsansvar, som komunalrepresentationerna aldrig äga. Antingen blir det då lagen själv, som noggrant avväger begränsningarna, eller, såsom vid en individuell kontroll, ansvarig myndighet. Besvären i det här angivna målet måste därför anses grundade och tillstyrkandet av Kungl. Maj:ts beslut såsom visserligen förklarligt med hänsyn till vad förut förekommit, men icke såsom längre försvarligt enligt domarregeln, att 'ingen kan hjälpa sin sak därmed, att han säger många vara, som så göra som han gjort haver, efter det finnes vara emot lagen det som han gjort haver'.»

X.

(Protokoll över finansärenden den 24 november 1922.)

av herr *N. A. Nilsson*, som med instämmande av herrar *Reuter-skiöld*, *Stendahl*, *A. W. Johansson*, *Vrang*, *K. A. Westman*, *Starbäck* och *Pehrsson* i Göteborg anförde:

»År 1914 omedelbart före världskrigets utbrott har kungl. kommerskollegium till Kungl. Maj:ts avgivit berättelse över verkställd specialundersökning av textil- och beklädnadsindustrien i Sverige. Uti denna berättelse har även berörts den svenska ullkulturen, varvid kungl. kommerskollegium, med påvisande av den knappa tillgången på svensk ull, framhåller de negativa resultaten av de ganska omfattande försök som gjorts att utvidga och förbättra den inhemska ullproduktionen för att därigenom i största möjliga grad göra den svenska ylleindustrien oberoende av utlandet. Världskriget har visat hur beaktansvärda dylika strävanden i själva verket äro, även om man helt bortser från frågan om landets krigsberedskap, som ju i och för sig kräver möjlighet att oberoende av utländsk vara kunna åstadkomma en alldeles ofrånkomlig omsättning av för armé och flotta nödvändiga yllepersedlar av skilda slag.

Den inhemska fåraveln har — kanske mera än någon annan gren av husdjursaveln — kämpat med stora svårigheter. Redan i början av sjuttonhundratalet med dess stora intresse för lantushållning gjordes en början med import av de så kallade finulliga merinofåren, men dessa liksom många efterföljande försök misslyckades. Att emellertid strävän-

dena för en ökad ullproduktion inom vårt långsträckta land med dess säregna skiftande jordbruksförhållanden äro betydelsefulla, torde icke kunna bestridas. Härvidlag är det tillräckligt att erinra om vissa landets för dessa djurslag men knappast för andra särskilt lämpade betesförhållanden. Emellertid har produktionen gått fram och tillbaka, så att landets fårstock, som omkring år 1870 lär ha nått maximum, då uppgick till 1,6 milj., men sedan sjunkit till cirka 0,9 milj. år 1914. Av 1917 års husdjursräkning framgår, att fårstocken var 1,344,000, och efter statskonsulentens för fårskötseln beräkningar var antalet 1921 1,5 milj., vilken siffra dock på sista tiden, på grund av den ringa avsättningsmöjligheten för ull, torde ha avsevärt minskats. Man kan med bestämdhet påstå, att ofantligt mycket gjorts för förädling av fårrasen i landet under förra årtiondet och att vad kvaliteten beträffar den inom vårt land framställda ullen intar en rangplats. Det har nämligen lyckats att, dels på grund av en omsorgsfullt och kunnigt ledd och därigenom samt på grund av ett ökat intresse från lantmännens sida förbättrad fåravel, dels på grund av mera omsorgsfull och ändamålsenlig behandling och framförallt sortering av ullen, få fram en hittills inom landet ouppnådd kvalitet.

Denna glädjande utveckling är givetvis en följd av riksdagens åtgöranden med avseende å fårpremiering, inrättandet av fåravelsstationer, bildandet av fåravelsföreningar, gäldandet av kostnader för stamboksföring samt anordnandet av premiering och försäljning av ull. I skrivelse av den 10 maj 1915 anhöll nämligen riksdagen hos Kungl. Maj:t om undersökning rörande åtgärder för ullproduktionens främjande. Kungl. Maj:t infortrade gemensamt utlåtande från kommerskollegium och lantbruksstyrelsen. Lantbruksstyrelsen tillkallade fem sakkunniga, som den 10 okt. 1916 avgåvo sitt betänkande. Häri föreslås för främjande av den svenska ullens framförande å den inhemska marknaden samt dess användning i svensk industri, dels anordnande genom hushållningssällskapens försorg av särskilda ullutställningar, varvid till försäljning utbudna partier bleve föremål för bedömning och premiering, och dels företräde vid leverans till staten av yllevaror för den tillverkare, som kunde styrka, att hans vara helt eller delvis innehöll svensk ull. Vidare har riksdagen i sin skrivelse nr 9 av den 14 juni 1917, vid beviljande första gången av anslag för ovannämnda åtgärder, förklarat sig anse det synnerligen önskvärt, att vid inköp för statens räkning företrädesrätt må lämnas den svenska ullen, för den händelse staten därigenom icke skulle erhålla en i kvalitativt avseende underlägsen vara.

I förordningen d. ¹⁶/₁ 1920 angående upphandling för statens behov

har på grund härav bland annat inryckts den bestämmelsen, att företräde skall lämnas för vara, som till större delen tillverkas av svenska materialier. Denna bestämmelse har emellertid icke visat sig vara tillfyllest. Svårigheten för den svenska ullen, att vid fria importförhållanden göra sig gällande i marknaden, torde bero, förutom på kvaliteten, som icke ännu torde mäta sig med kolonialullens, även till mycket stor del därpå, att man, sedan den tiden, då den svenska ullen var av synnerligen dålig beskaffenhet, såväl inom konsument- som fabrikantkretsar är fördomsfull nog att alltjämt hysa en viss förkärlek för den utländska varan.

På grund av dessa allmänt kända och inom vissa kretsar beaktade förhållanden ingick Svenska Fåravelsföreningen i november 1920 till Kungl. Maj:t med en skrivelse, vari efter en ingående motivering hemställdes, »att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för att ull av inhemsk produktion må i största möjliga utsträckning vinna användning för statens förekommande behov av yllevaror».

Det torde omedelbart böra erinras att det icke vare sig är eller varit föreningens mening att härigenom någon som hälst fördyring av dessa varor skulle behöva ske. Det har nämligen aldrig någonsin ifrågasatts högre pris för den svenska ullen än för den utländska. Vidare har det heller icke ifrågasatts annat än att användningen för dessa ändamål av svensk ull skulle ifrågakomma endast som tillblandning till utländsk. Det omfattande arbete, som den sista tiden utförts i vårt land för att bringa den svenska ullen i ett för industriellt bruk lämpligt skick, har, kan man säga, krönt med framgång. Härom säger Svenska Yllefabrikantföreningen i sin den 14 januari 1922 till kommerskollegium på begäran avlåtna skrivelse: »Med den erfarenhet, som på senaste tiden vunnits, torde också kunna anses ådagalagt, att en tillfredsställande vara med inblandning av svensk ull till minst 10 % kan framställas, och tecken finnas som tyda på, att svenskullen i kvalitet och användbarhet på senare tider undergått förändring till det bättre». I slutet av sin motivering berör även Svenska Fåravelsföreningen ärendets behandling vid hushållningssällskapens ombudsmöte i början av året 1920, dit ärendet på grund av enskild motion kommit. I motionen hemställdes att ombudsmötet skulle göra den framställning, som senare gjordes av fåravelsföreningen, och det är givetvis mot detta faktum som bakgrund man bör se ombudsmötets avstyrkande. Annat hade säkerligen blivit förhållandet, om ombudsmötet haft att yttra sig om åtgärdens lämplighet och genomförbarhet. Till ombudsmötets beslut har emellertid avgivits tillstyrkande reservation av ingen mindre än nu avlidne ledamoten av riksdagens första kammare herr Aaby Ericsson. Fåravelsföreningens skrivelse remitterades av Kungl. Maj:t till

kungl. kommerskollegium och lantbruksstyrelsen för gemensamt yttrande, vilket avgavs den 28 februari 1922 efter att grundlig undersökning verkstälts och verken i sin tur infordrat yttrande av Svenska Yllefabrikantföreningen och A. B. Svensk Ull, vilka båda tillstyrkt åtgärders vidtagande, varjämte godsägaren Philipson och direktör Löfvenius inkommit med likaledes tillstyrkande erinringar.

Arméförvaltningen har i den 15 febr. 1921 fastställda bestämmelser rörande tillverkning, leverans och besiktning av kommiskläde föreskrivit att i sådant kläde »minst 10 % av ullen *skall* utgöras av inhemsk vara, s. k. svenskull», samt att i sängfiltar och hästfiltar för arméns behov minst 50 % av ullen skall vara svenskull. I av verken avgivna utlåtande beröres även frågan om tillgången på svenskull. Med utgångspunkt från en i centralupphandlingssakkunnigas betänkande III föreliggande beräkning har direktören Löfvenius i här ovan nämnd skrivelse verkställt en kalkyl över den myckenhet ull, som kan anses ungefärligen motsvara årsförbrukningen, därest vid andra upphandlingar för statens räkning än arméförvaltningens dennas leveransbestämmelser tillämpades. Det framgår av denna kalkyl att för framställning av centralupphandlingssakkunnigas specificerade artiklar åtgår 576,710 kg. Med tillämpning enbart av arméförvaltningens nuvarande leveransbestämmelser skulle av denna ullkvantitet omkring 132,000 kg. utgöras av inhemsk vara. Då enligt samma sakkunnigas beräkning ullproduktionen inom landet uppskattas till omkring 2 milj. kg. ren ull, torde därmed få anses fastslaget att någon brist å svenskull eller någon efterfrågan icke motsvarande tillgång härå alldeles icke vara att befara.

Efter en även i övrigt mycket ingående och saklig motivering hemställa ämbetsverken, att Kungl. Maj:t måtte med anledning av föreliggande skrivelse från Svenska Fåravelsföreningen meddela föreskrifter av den innebörd, att följande centralmyndigheter, inom vilkas förvaltningsområden upphandling för statens räkning av textilvaror av ull i i större utsträckning torde ske, nämligen fångvårdsstyrelsen, marinförvaltningen, medicinalstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och generaltullstyrelsen, åläggas att rörande upphandling av textilvaror av ull,

dels i tillämpliga fall tillvidare använda samma leveransbestämmelser i fråga om användning av inhemsk ull som arméförvaltningen, dels beträffande andra ylleveror än dem, som i nyssnämnda leveransbestämmelser avses, taga under överbäggande i vad mån varorna må lämpligen kunna tillverkas med tillhjälp av inhemsk ull och i så fall lämna föreskrifter därom, dels ock med andra upphandlande myndig-

heter öva det samråd, som omständigheterna må föranleda, angående gemensamma eller likartade leveransbestämmelser, samköp eller andra åtgärder, som författningsenligt kunna vidtagas till befordrande av en ökad användning av inhemsk ull.

Först så sent som den 24 november 1922 har Kungl. Maj:t avgjort ärendet och då förklarat Fåravelsföreningens framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I statsrådsprotokollet letar man förgäves efter motivering för detta högst anmärkningsvärda beslut. Hade sådan funnits och om häri hänvisats till gällande förordning om upphandling för statens behov samt sagts ifrån att Kungl. Maj:t ansett bestämmelserna häri angående inhemska materialiers användning vara tillräckliga, lärer väl saken härmed kunnat bliva i någon mån hulpen. Då så icke skett och då uraktlåtenhet härutinnan torde kunna tolkas som ett Kungl. Maj:ts medgivande för de upphandlande verken att icke på det sätt som avsetts ställa sig förordningen om statens upphandling till efterrättelse, så anse vi att Kungl. Maj:t genom detta sitt beslut på ett betänkligt sätt åsidosatt berättigade, högst nyttiga och nödiga intressen.

På denna grund hava vi ansett anmälan enligt § 107 regeringsformen bort framställas mot föredragande departementschefen statsrådet Thorsson.»

XI.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 3 mars 1922.)

av herrar *K. J. Ekman*, *Nilsson* i Antnäs, *Gustafson* i Kasenberg och *Svensson* i Grönvik, som anført:

»Genom nådig resolution den 9 april 1920 fastställdes ny löneroglering för prästerskapet i Kareby och Romelanda församlingars pastorat av Göteborgs stift att gälla från och med den 1 maj 1921 till och med den 30 april 1941, dock att, därest nådigt beslut angående ändring av den kyrkliga indelningen och organisationen beträffande pastoratet under nämnda tid bleve meddelat, lönerogleringen ej skulle gälla längre än till dess sådant beslut ginge i verkställighet. Därvid föreskrevs, bland annat, att i pastoratet skulle vara anställd allenast kyrkoherde samt att allmän gudstjänst skulle varje predikodag uppehållas i pastoratets båda sockenkyrkor medelst duplikation, varjämte gudstjänst eller annan allmän andaktsstund i lämplig omfattning efter domkapitlets beprövande, i regel dock tillhopa minst en gång i varje månad, skulle anordnas å annan eller andra tjänliga platser inom pastoratet.

Med förmälan, att domkapitlet efter förslag av kyrkoherden i pastoratet och efter vederbörandes hörande bestämt, att gudstjänster skulle, utom i pastoratets båda sockenkyrkor, hållas en gång i månaden i en inom norra delen av Romelanda församling nyuppförd kyrka, har domkapitlet — med föranledande av en skriftlig hemställan från kontraktsprosten B. M. Bergfelt den 14 februari 1919 — i underdånig skrivelse den 25 maj 1921 uttalat, att domkapitlet funne det vara av oundgängligt behov påkallat, att en ny prästerlig kraft anställdes i pastoratet, samt hemställt, att därstädes måtte inrättas en komministertjänst.

I ärendet hava yttranden avgivits av pastoratet, kyrkoherden därstädes, kontraktsprosten, länsstyrelsen i Göteborg samt kammarkollegium. Samtliga de sålunda hörda myndigheterna hava förordat anställandet av en ny prästerlig kraft i pastoratet, varvid dock Romelanda församling påyrkat, att i stället för komminister en s. k. ständig adjunkt måtte tillsättas, i anledning av vilket senare förslag kammarkollegium uttalat, att kollegium ej hade något att erinra däremot att tillsvidare, i avbidan på slutligt beslut angående pastoratets indelning, frågan om förstärkning av de prästerliga krafterna i pastoratet bleve sålunda ordnad, att till kyrkoherdens biträde anställdes en ständig adjunkt med uppgift, bland annat, att med kyrkoherden dela predikoskyldigheten i pastoratet.

Kungl. Maj:t fann, enligt förevarande den 3 mars 1922 fattade nädiga beslut, domkapitlets ifrågavarande framställning ej föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Frågan om anställande, vid kyrkoherdens sida, av ytterligare en prästerlig kraft i Kareby och Romelanda församlingars pastorat uppkom redan i samband med förarbetena till ny lönerreglering för prästerskapet i pastoratet. Prästlönerregleringssakkunniga hemställde i sitt den 2 april 1918 avgivna förslag i ämnet, att Kungl. Maj:t ville, på grund av behovet av ökat antal gudstjänster eller andaktsstunder i norra delen av pastoratet, förordna, att stadigvarande biträde skulle från och med den 1 maj 1921 beredas kyrkoherden genom anställande av ständig adjunkt. Denna hemställan vann emellertid icke beaktande, oaktat den väsentligt ökade predikoskyldighet, som i löneregleringsresolutionen föreskrevs. Folkmängden i pastoratet utgör omkring 3,000 personer på en areal av 112.54 kvadratkilometer. Om ock dessa siffror icke i och för sig behöva beteckna ett oavvisligt behov av ökad prästerlig arbetskraft, så framstår dock nödvändigheten därav, om man tager i betraktande församlingarnas belägenhet och svårigheterna för befolkningen i pastoratets norra del att besöka gudstjänsterna i sockenkyrkorna, vilka bägge äro belägna i pastoratets södra del. Romelanda församling, som är belägen öster om Kareby församling, skjuter nämligen med vida mer än halva sin längd förbi

denna församling upp mot norr. I denna avlägsna del av församlingen äro bosatta omkring 750 personer. Enligt vad i ärendet blivit upplyst är åren 1918—1919 därstädes uppförd en ny kyrka, till vilken kostnaden anskaffats på frivillighetens väg. Kontraktsprosten har med avseende härå i sin ovannämnda, till domkapitlet ingivna skriftliga hemställan, varigenom frågans förnyade upptagande föranleddes, yttrat bland annat: »År 1919 uppfördes i norra delen av Romelanda genom frikostiga tillskott, mest från församlingsbor, en ny kyrka med ungefär 400 sittplatser. Den är belägen ungefär en mil från Romelanda gamla kyrka och ungefär $\frac{3}{4}$ mil från sockengränsen mot Västerlanda (i nordost). Innan denna kyrka blev byggd, hade den delen av Romelanda en och en halv mil kyrkoväg. Det är ju uppenbart, att detta var ett stort hinder för alla att besöka sin kyrka, och för klena personer, ålderstigna och barn var det nästan omöjligt att komma till kyrkan. Det var ock mången gång händelsen, att konfirmander icke varit i kyrkan före sin konfirmation. Hoppet att få en kyrka uti denna avlägsna del av församlingen med söndaglig gudstjänst gjorde, att uppoffringarna från folket blevo så stora, att det nya templet kunde uppföras på frivillighetens väg. Stor blev ock sorgen, då det blev känt, att Kungl. Maj:t beslutat vid löneregleringen, såsom om det icke funnits någon kyrka uti denna avlägsna sockendel, ej heller att en ny prästerlig befattning, komminister eller ständig adjunkt, blivit föreskriven.» Kontraktsprosten Bergfelt framhåller för övrigt starkt behovet av den nya tjänstens inrättande även med hänsyn till den föreskrivna ökade predikoskyldigheten. Han yttrar härom: »Behovet av en ytterligare prästerlig kraft för tillgodoseende av själavården uti norra Romelanda är trängande. Detta blir klart, då man erinrar sig, att kyrkoherden har att uti båda de gamla sockenkyrkorna söndagligen duplicera med dessutom nattvardsgång och nattvardsförhör var sjätte söndag i vardera kyrkan, så att han endast var tredje söndag har blott 'enkel duplikation'. Att en präst skall kunna i längden utan att taga skada till sin hälsa ytterligare påläggas ens tolv extra gudstjänster utom kyrkorna (= de gamla sockenkyrkorna) anser jag knappast möjligt.» Kyrkoherden i pastoratet yttrade i avgivet utlåtande: »Det går icke i längden att såsom nu var annan söndag tjänstgöra i 3 mässor. Att börja arbetsdagen klockan $\frac{1}{2}9$ och sluta den vid 9-tiden på aftonen, då å landsväg tillryggalagts 4 mil, är så tröttande, att detta icke är möjligt för en präst mer än 1 eller 2 år högst. Kommer därtill det allt mer ökade arbetet å pastorsexpeditionen, de talrika sjukbuden, skolbesöken, ett otal kyrkostämmor, gör detta allt, att en enda prästman i förtid utslites i detta Bohusläns mest tungskötta pastorat.» Pastoratet

hördes på gällstämman den 29 mars 1921. Stämman, som var talrikt besökt av socknemän både från Romelanda och Kareby, beslöt enhälligt att på det kraftigaste förorda bifall till yrkandet, att en ny prästerlig befattning i pastoratet borde inrättas. Det vore alldeles uppenbart, att en enda präst, kyrkoherden i pastoratet, ej kunde ensam uppehålla gudstjänsterna i pastoratets tre kyrkor och i övrigt medhinna det med vart år ökade kyrkliga arbetet.

Att Kungl. Maj:t, trots dessa uttalanden från församlingarna själva och deras kyrkoherde samt vederbörande kontraktsprost, vilka bäst känna till de lokala förhållandena, samt emot de i övrigt i ärendet hörda myndigheternas enhälliga tillstyrkande, avslagit framställningen om anställande av ytterligare en prästman i pastoratet, finna vi i hög grad anmärkningsvärt; och föranlåtas vi med anledning därav att emot föredragande departementschefen, statsrådet Olsson, framställa anmärkning enligt 107 § regeringsformen.»

XII.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 28 juli 1922.)

av herrar *K. J. Ekman, Nilsson* i Antnäs, *Starbäck* och *Gustafson* i Kasenberg, som anfört:

»I folkskolestadgan den 26 september 1921 stadgas i § 35, att barns skolålder räknas från och med det kalenderår, under vilket barnet fyller sju, till och med det, under vilket barnet fyller fjorton är, ävensom att lärjunge, som före den sålunda bestämda skolålderns slut inhämtat för avgång från skolan erforderliga kunskaper, äger rätt att bliva från skolgång befriad, dock icke före det kalenderår, under vilket han fyller tretton år.

I den förut gällande folkskolestadgan av den 10 december 1897 fanns icke sistnämnda tidsbegränsning, utan medgavs lärjunge rätt att bliva befriad från vidare skolgång, så snart han inhämtat de för avgång från skolan erforderliga kunskaper. Berörda begränsning infördes i samband med 1918 års fortsättningsskolereform med stöd av ett uttalande därom i riksdagens skrivelse nämnda år nr 248. Vederbörande departementschef hade ansett det hinder för fortsättningsskolereformens genomförande, som låge däri, att barn avginge från folkskolan vid för tidig ålder eller med alltför bristfälliga kunskaper och därför icke ägde nödiga förutsättningar att tillgodogöra sig fortsättningsskolans undervisning, böra motverkas därigenom, att, bland annat, lärjunge icke måtte tillåtas avgå

från folkskolan före det kalenderår, under vilket han fyller tretton år. Riksdagen förklarade sig i nämnda skrivelse vara av den mening, att bestämmelser i den angivna riktningen borde komma till stånd. Skulle fortsättningsskolans lärjungar verkligen kunna tillgodogöra sig en undervisning i enlighet med det ifrågasatta nya programmet, borde de tydligen icke komma till denna undervisning i en alltför omogen ålder eller med alltför svaga kunskaper. Riksdagen fann sig därför böra ansluta sig till det framlagda förslaget.

I förevarande ärende inhämtas av handlingarna, att skolrådet i Sollentuna skoldistrikt vid sammanträde den 30 maj 1922, med anledning av en från trädgårdsmästaren Karl Emil Andersson gjord ansökan, beslutat ingå till Kungl. Maj:t med underdånig anhållan, att trädgårdsmästaren Anderssons dotter Elsa Linnéa, vilken vore född den 23 februari 1910 och genomgått folkskolans sjätte klass samt inhämtat de för avgång ur folkskolan erforderliga kunskaper, måtte, utan hinder därav att hon icke uppnått den för sådan avgång föreskrivna åldern, befrias från vidare skolgång i folkskolan. Såsom skäl härför anfördes, att flickan synnerligen väl inhämtat den föreskrivna lärokursen och vore i besittning av den allmänna mognad, som folkskolan avsåge att bibringa, och att det alltså vore av tvivelaktigt värde att låta henne under ett nytt läsår genomgå samma kurs. Skolrådet tillade, att skolrådet så mycket mer tillstyrkte den gjorda anhållan, som barnantalet hos den ifrågavarande familjen vore stort och familjens ekonomi vore mindre god.

Enligt ett vid skolrådets underdåniga skrivelse fogat terminsbetyg, dagtecknat den 2 juni 1922, hade Elsa Linnéa Andersson vid examen samma dag erhållit följande vitsord: i kristendomskunskap med nöje godkänd, i modersmålet: tal- och läsövningar med beröm godkänd, skriftlig framställning och språklära med nöje godkänd, välskrivning med utmärkt beröm godkänd, i räkning berömlig, i geometri med beröm godkänd, i geografi, naturkunnighet och historia med beröm godkänd, i teckning med nöje godkänd, i sång godkänd, i gymnastik med lek och idrott med nöje godkänd, i slöjd med beröm godkänd samt i uppförande och flit berömlig.

Vederbörande folkskoleinspektör, som lämnades tillfälle att uttala sig i ärendet, yttrade: »Av de ingivna handlingarna jämte det av mig införskaffade åldersbetyget, som bifogas, synes framgå, att å ena sidan de för avgång enligt § 47 i folkskolestadgan erforderliga insikterna förvärvats och å andra sidan, att ömmande omständigheter föreligga därutinnan att *dels* hemmets ekonomi är mindre god (exempelvis enl. särsk. upplysningar: för beskattning beräknad inkomst 1921 kr. 240: —; nödhjälps-

arbete under vintern), och *dels* framför allt att modern synes vara i stort behov av sin äldsta flickas hjälp i hemmet med de många små syskonen, en hjälp som icke torde kunna ersättas genom en eventuell tillämpning av folkskolestadgans § 49.¹ Ehuru de sålunda anförda omständigheterna tala för ett bifall till ifrågakvarande hemställan, skulle jag likväl hysa viss tveksamhet beträffande ett tillstyrkande av framställningen, om icke flickan i fråga hörde till en årgång barn, som redan intagits i folkskolan, då 1918 års riksdag fattade beslutet om viss ålder som villkor för avgång utan några övergångsbestämmelser för de barn, som vid denna tidpunkt börjat sin skolgång före stadgad skolålder. I dessa fall ha vederbörande målsmän icke kunnat — såsom nu efter berörda lagbestämmelsers tillkomst är möjligt — förutse en förlängd skolgång som följd av ett för tidigt intagande i skolan och därför ej heller kunnat lämna skolgångs-anmälan därefter. Denna omständighet synes mig kunna tillmätas en icke ringa betydelse. På grund av vad sålunda anförts anser jag mig kunna tillstyrka den av Sollentuna skolråd gjorda hemställan.»

Skolöverstyrelsen hemställde i infordrat underdånigt utlåtande, med hänsyn till de konsekvenser ett bifall till förevarande ansökning skulle medföra och enär skolrådet torde äga möjlighet att på annat sätt medgiva ifrågakvarande barn lämplig ledighet från skolarbetet, att skolrådets ansökning måtte lämnas utan bifall.

Kungl. Maj:t fann genom beslut den 28 juli 1922 ansökningen icke kunna bifallas.

Den av skolöverstyrelsen åsyftade möjligheten till ledighet från skolarbetet torde vara den, som angives i folkskolestadgans § 43 mom. 4, som innehåller, att om lärjunge i följd av annan giltig orsak än smittosam sjukdom behöver ledighet från undervisningen under längre eller kortare tid, sådan ledighet må efter prövning av förekommande omständigheter kunna beviljas i den ordning, det för skoldistriktet gällande reglemente föreskriver. Att emellertid en dylik tillfällig ledighet under längre eller kortare tid icke i någon mån kan uppväga olägenheten av att onödigtvis under ett helt år vara bunden vid skolan, synes uppenbart. Och då i förevarande fall icke något av de skäl, som av riksdagen i dess ovannämnda skrivelse anförts för barnens kvarhållande i skolan till fyllda tretton år, förefinnes, utan tvärtom synnerligen starka skäl tala för, att skolrådets anhållan bort bifallas, finna vi oss föranlättna att mot statsråden Thorsson, Sandler, Svensson och Schlyter, vilka såsom ledamöter i tillförordnad regering avgjort förevarande ärende, framställa anmärkning enligt 107 § regeringsformen.»

¹ Hjälp från fattigvården.

XIII.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 14 september 1922.)

av herr *K. J. Ekman*, som med instämmande av herrar *von Geijer*, *A. W. Johansson*, *Vrang*, *Nilsson* i Antnäs, *K. A. Westman*, *Gustafson* i Kasenberg och *Pehrsson* i Göteborg anfört:

»Till domkapitlet i Lund insände vederbörande folkskoleinspektör med eget yttrande ett av skolrådet i Frillestads skoldistrikt uppgjort förslag till reglemente för skoldistriktet — vars enda skola utgöres av en folkskola av andra B-formen — jämte läroplan, timplan och kursplan. Vad den föreslagna timplanen angår upptog densamma för ämnet kristendoms-kunskap $2\frac{1}{2}$ veckotimmar för vardera av första och andra klasserna samt 3 veckotimmar för var och en av tredje, fjärde, femte och sjätte klasserna. I sitt berörda yttrande anförde folkskoleinspektören, bland annat, att i förslaget till timplan förefunnes vissa avvikelser från den i undervisningsplanen för rikets folkskolor för andra B-formen upptagna timplanen, och borde de i sistnämnda plan upptagna timtalerna utan ändring upptagas i timplanen för Frillestads skola. Genom beslut den 30 november 1921 fastställde domkapitlet det uppgjorda förslaget till reglemente med tillhörande läroplan, timplan och kursplan på sätt folkskoleinspektören hemställt och med iakttagande av de utav honom föreslagna ändringar och tillägg, att tillsvidare lända till efter rättelse. Häröver har Frillestads församling i underdånighet anfört besvär med yrkande, bland annat, att den för ämnet kristendoms-kunskap i timplanen angivna tiden måtte bestämmas på sätt skolrådets förslag utvisade.

Undervisningsplanen för rikets folkskolor den 31 oktober 1919 upptager i timplanen för en sexklassig folkskola av andra B-formen för ämnet kristendoms-kunskap 2 veckotimmar i vardera av första, andra, tredje och fjärde klasserna samt 3 veckotimmar i vardera av femte och sjätte klasserna. I kungörelsen därom stadgas i mom. 1, att de i timplanerna upptagna timtalerna för de olika undervisningsämnenas skola vid uppgörande och fastställelse av läroplan lända till efter rättelse, dock att, där särskilda förhållanden sådant föranleda, mindre avvikelser härutinnan må kunna göras.

Av protokoll, fört vid kyrkostämman med Frillestads församling den 20 december 1920, inhämtas, att den talrikt besökta stämman enhälligt beslutat att till alla delar instämma i skolrådets ovannämnda förslag. Beträffande kristendomsundervisningen var det stämmans enhälliga mening, att fem halvtimmar i veckan å småskolestadiet och tre heltimmar i folk-

skolestadiets alla klasser vore en lämplig tid för detta ämne; och ansåge sig stämman ha full rätt att, jämlikt kungl. kungörelsen angående undervisningsplan för rikets folkskolor den 31 oktober 1919 mom. 1, besluta sådan tid.

I de besvär, som av församlingen anförts över domkapitlets ovan nämnda beslut den 30 november 1921, anfördes såsom skäl för församlingens anhållan, att utökningen av tiden för kristendomsundervisningen föreslagits på den grund, att ämnet vore så utomordentligt viktigt för barnens karaktärsdanning. Det hade syntts oformligt att anslå i första och andra klassen 2^{1/2} timmar åt ett sådant underordnat och nytt ämne som arbetsövningar, bestående i bland annat att lägga tändstickor, klippa pappersdockor, forma lerfigurer o. d., men blott 2 timmar åt ett huvudämne som kristendomskunskap. Det hade ansetts, att man lämpligen kunde taga ¹/₂ timme från arbetsövningarna och lägga till kristendomsundervisningen. Även utökningen av tiden för kristendomsundervisningen i tredje och fjärde klasserna med 1 timme torde kunna hänföras till de »mindre avvikelser» från den föreskrivna timplanen, varom i den kungl. kungörelsen förmäldes, Då skolrådet, kyrkostämman och lärarekåren varit enhälliga i sin begäran härutinnan, torde denna omständighet få anses såsom ett sådant »särskilt förhållande», som motiverade en dylik avvikelse.

Vederbörande folkskoleinspektör, som lämnades tillfälle att yttra sig i ärendet, anförde beträffande den begärda utökningen av tiden för kristendomsundervisningen, att han, i motsats till Frillestads skolråd och kyrkostämma, ansåge, att några sådana särskilda förhållanden, som kunde föranleda avvikelse från de i undervisningsplanen för rikets folkskolor upptagna timtalen, icke i förevarande fall föreläge, varför han avstyrkte bifall till församlingens anhållan i denna del.

Lunds domkapitel uttalade, i infordrat utlåtande, att domkapitlet för sin del gärna skulle se, att Frillestads församling erhöle tillstånd till den begärda utökningen av tiden för kristendomsundervisningen vid skolan.

Skolöverstyrelsen däremot yttrade i sitt i ärendet avgivna utlåtande, i likhet med folkskolinspektören, att då församlingen icke kunnat påvisa några särskilda förhållanden, som skulle föranleda avvikelse från den i gällande undervisningsplan för rikets folkskolor föreskrivna timfördelningen, besvären härutinnan ej borde vinna avseende.

Kungl. Maj:t fann, enligt beslut den 14 september 1922, ej skäl göra ändring i det överklagade beslutet i denna del.

Detta Kungl. Maj:ts beslut synes mig i hög grad anmärkningsvärt. Genom den nu gällande undervisningsplanen den 31 oktober 1919 in-

skränktes tiden för kristendomsundervisningen i folkskolan från i regel 4—5 timmar i veckan till 2 eller i vissa fall 3 timmar i veckan. Vid sådant förhållande kan den i förevarande fall begärda utökningen av undervisningstiden i första och andra klasserna från 2 till 2¹/₂ timmar och i tredje och fjärde klasserna från 2 till 3 timmar icke betraktas annorlunda än såsom en mindre avvikelse från den i kungörelsen den 31 oktober 1919 föreskrivna timfördelningen. Och att en tillkännagiven stark folkmening inom orten — om vars tillvaro i förevarande fall ingen kan vara i tvivelsmål — är att anse såsom ett sådant »särskilt förhållande», som kan föranleda en dylik avvikelse, har i anledning av därom uppkommen fråga i riksdagen (se F. K. prot d. 2 juni 1920) uttalats av en av ledamöterna utav den för beslutet om den nya läroplanens fastställande ansvariga regeringen på ett sätt, som måste anses vara vägledande för tolkningen av ifrågavarande bestämmelse. Han yttrade: »Jag har känt tvekan, om jag borde taga kammarens tid i anspråk ännu en gång i dag, men det är ju så, att den departementschef, som denna reservation gäller, icke längre har någon talerätt i riksdagen, och det kan då kännas som en plikt för en förutvarande kollega till honom att säga några ord rörande de punkter, där anklagelserna röra sig på det konstitutionella området. Jag har förståelse för, även om jag för min del icke personligen delar, de känslor av bekymmer och oro, som ifrågavarande undervisningsplan väckt inom rätt så vida lager av vårt folk. Jag förstår, att det särskilt är timtalen för ämnet kristendomskunskap, som i detta fall synas mången anmärkningsvärt låga. Det skall icke av mig förnekas, att dessa känslor av bekymmer bottna i en ärlig och djupt känd övertygelse, och att det här rör sig om stora livsvärden, som för många te sig såsom tillbakasatta genom denna undervisningsplan. Jag tror dock, att den bestämmelse, som i författningen inrymts därom, att där särskilda förhållanden sådant föranleda en mindre jämkning kan ske i timtalet för de olika ämnena, skall göra det möjligt att, där exempelvis en stark folkmening inom ett skoldistrikt kräver det, vidtaga en, som författningen säger, 'mindre avvikelse i fråga om timtalen för kristendomskunskap'.»

I betraktande av vad sålunda och i övrigt i ärendet förekommit, finner jag mig föranlåten att mot föredragande departementschefen statsrådet Olsson framställa anmärkning enligt 107 § regeringsformen.»

XIV.

(Protokoll över eklestiastikären den 5 maj och 5 oktober 1922.)

dels av herr *Reuterskiöld*, som anfört:

»Enligt gällande dövstumundervisningslag av 1889 (Sv. Förf. Saml. nr 27) är riket indelat i dövstumskoldistrikt, vart och ett omfattande flere landstingsområden, resp. städer utom landsting. Kostnaderna för undervisningen bäras av dessa, och statsbidrag erhålles till lärjungarnas underhåll men icke till lärares avlöning. I allt, som angår lärares tillsättning och avsättning, är styrelsen ensam och i sista hand beslutande, med besvär rätt i vissa undantagsfall, vilka dock icke avse lärares tillsättande. Hela förhållandet är ordnat som en ren självförvaltningsangelägenhet, och det blir då av största vikt, att inga åtgärder från Kungl. Maj:ts sida vidtagas, som skulle väsentligt förändra förhållandets legala karaktär.

Vid utskottets protokollsgranskning har emellertid befunnits, att under året beträffande 6:te dövstumskoldistriktets skola i Gävle vederbörande statsråd tillstyrkt ett ingripande i styrelsens verksamhet från Kungl. Maj:ts sida på ett sätt, som icke bör lämnas oanmärkt.

Från samtliga dövstumdistrikt hade i behörig tid inkommit ansökningar om vanligt statsbidrag och av vederbörande inspektör, med vitsordande av deras författningens lighet, utan någon reservation tillstyrkts. Även resp. K. B. hade i sina yttranden lämnat tillstyrkande. Skolöverstyrelsen tillstyrkte likaledes men ville beträffande 6:te distriktet erinra, att styrelsen, såsom av en tidigare skrivelse (24 mars 1921) framginge, funnit vissa förhållanden vid distriktets skola vara av så anmärkningsvärd beskaffenhet, att de ej bort i då ifrågavarande sammanhang lämnas utan omnämmande, och styrelsen hade även därefter ansett sig böra i ny skrivelse (27 mars 1922) bringa vissa i skrivelsen närmare angivna förhållanden till Kungl. Maj:ts kännedom. Så vida dessa förhållanden icke kunde anses föranleda till statsbidragets innehållande, tillstyrktes även detta distrikts ansökan till belopp, som av inspektören förordats. De förhållanden, som i sagda skrivelser åsyftades, rörde frågan om tillsättning av en lärarinnebefattning och borde förty på intet sätt inverka på den därmed icke i något avseende sammanhängande anslagsfrågan. Icke desto mindre tillstyrkte föredraganden uppskov med Kungl. Maj:ts beslut rörande 6:te distriktets anslag och denna hemställan bifölls 5 maj 1922.

Genom handbrev från kanslirådet Franzén erhöles distriktets skolstyrelse

besked, att uppskovet uteslutande berodde därav, att styrelsen icke ställt sig till efterrättelse Kungl. Maj:ts beslut 21 maj 1920 och 30 sept. 1921 ang. tillsättande av en ledigförklarad lärarinnetjänst, vartill funnits allenast en sökande, fru Anna Karolina Ahlner. Sedan därefter Kungl. Maj:t den 5 okt. avgjort vissa besvär rörande denna tjänstetillsättning och styrelsen den 3 nov. i enlighet härmed utfärdat fullmakt för Ahlner, beslöt Kungl. Maj:t 30 nov. 1922 att till distriktet utanordna det belopp, som förut tillstyrkts.

Redan detta sammanbindande av två med varandra intet sammanhang ägande frågor är anmärkningsvärt. Alla villkor för anslaget erhållande voro fyllda, undervisningen upprätthölls författningsenligt, och skolans verksamhet var beroende av behörigt utbetalande av de medel, som härför författningsenligt påräknats. Skulle Kungl. Maj:t kunna på sätt skett innehålla anslag till en lagstadgad verksamhets upprätthållande på den grund, att något Kungl. Maj:ts beslut i ett saken ovidkommande mål ansetts ej vara behörigen åtlytt, skulle högst betänkliga följder kunna uppstå. Och det kan med fog erinras, att om Kungl. Maj:t icke skulle ha andra medel än anslagsvägran till framtvingande av åtlydnad för sådana beslut, dessas egen laglighet torde kunna ifrågasättas. Härtill kommer också, att de beslut av Kungl. Maj:t, vilka i detta sammanhang åsyftats, i och för sig verkligen äro synnerligen anmärkningsvärda och deras laglighet ytterst tvivelaktig. Med dessa beslut förhöll sig på följande sätt.

Sedan styrelsen för 6:te dövstumskoldistriktets skola i Gävle kungjort en ordinarie lärarinnetjänst ledig att tillträdas den 1 mars 1919, uppdrog den åt ordföranden och inspektör att verkställa prövning och val. Med beteckningen »ordinarie» avsågs icke att platsen var fast och sålunda alltid skulle vid ledighet tillsättas, utan blott att den blivande innehavaren skulle fylla vissa kompetensfordringar samt fast anställas mot den lön, som var under dessa villkor anslagen. Enda sökande blev ovannämnda fru Ahlner, som fyllt 50 år, var gift och moder till 5 barn samt icke på flere år alls och dessförinnan i blott ringa omfattning sysslat med dövstumundervisning. Prövningen av hennes ansökan föranledde därför endast beslut att icke utse lärarinna och att senare anslå platsen ånyo ledig. Sedan domkapitlet i Uppsala lämnat fru Ahlners besvär över detta beslut utan bifall, fann Kungl. Maj:t 21 maj 1920 skäligt att, med ändring av domkapitlets utslag och undanröjande av klandrade beslutet, visa målet åter till styrelsen för ny laglikmätig behandling. Mot det till grund härför liggande rådslaget lärar, därest Kungl. Maj:t i statsrådet över huvud varit behörig att upptaga besvären,

intet vara att anmärka, då utslaget endast tagit hänsyn till formella grunder. I anledning av utslaget upptog styrelsen själv tillsättningsfrågan och avgjorde den på samma sätt, som förut genom ordföranden och inspektor skett. Därmed var Kungl. Maj:ts beslut också åtljtt.

Fru Ahlner anförde emellertid ånyo besvär, som av domkapitlet ånyo lämnades utan bifall, varemot Kungl. Maj:t den 30 sept. 1921, enär skolstyrelsen, sedan ifrågavarande tjänst blivit i laga ordning ledigförklarad, icke ägt bestämma, att med tjänstens tillsättande skulle anstå, fann skäligt att, med ändring av domkapitlets utslag och undanrödjande av klandrade beslutet, återförvisa ärendet till styrelsen för laglikmätig behandling. Lagenligt kunde detta Kungl. Maj:ts utslag ej betyda annat eller mera än att styrelsen vore skyldig ingå i prövning av sökandens kompetens och lämplighet samt därefter, om denna funnes styrkt, tillsätta platsen. Styrelsen ställde sig ock utslaget till efterrättelse och förklarade fru Ahlner icke kunna antagas, varjämte styrelsen, sedan en av skolans lärarinnor avlidit och skärpt behov av lärarkrafter därför uppkommit, lät kungöra en ordinarie lärarinnetjänst ledig att tillträdas vid början av höstterminen 1922.

Fru Ahlner klagade ånyo hos domkapitlet i Uppsala, som 4 maj 1922, enär klaganden »styrkt både sin formella och reella behörighet», och enär styrelsen icke kunde anses äga giltiga skäl för sitt beslut, undanröjde detta och visade ärendet åter till styrelsen för utfärdande av förordnande. Styrelsen anförde besvär hos Kungl. Maj:t under erinran att styrelsen lagenligt vore ensam avgörande beträffande sökandes kompetens, varvid dock styrelsen vore bunden vid de minimifordringar, som i § 22 av döfstumskollagen funnes uppställda. Då kompetensen måste prövas med hänsyn till de speciella uppgifter, som voro förenade med en viss ledig befattning, och då styrelsen ansvarade för undervisningens rätta bedrivande och för de härav föranledda utgifterna, borde icke heller i besvärsväg någon sökande kunna påtvingas styrelsen, vilken styrelsen ansåge för tjänsten inkompetent. Denna sin uppfattnings riktighet fann styrelsen bekräftad genom 1889 års lag, och åberopade särskilt dels dess §§ 8 och 23: 3, dels uttalanden vid lagens antagande av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, dels ock skolöverstyrelsens utlåtande över föreliggande förslag till omorganisation av döfstumundervisningen. Styrelsen förklarade sig vara av den enhälliga mening, att ett antagande av fru Ahlner skulle »inneburit ett åsidosättande av styrelsens vårdnadsplikt om undervisningen» och ett »bristande tillvaratagande av deras intressen, som hava att vidkännas utgifterna till lärarnes löner», d. v. s. resp. landsting och stadsfullmäktige inom distriktet.

Slutligen hemställde styrelsen, som ansåg sig »utgöra en representation av sådant slag, som lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt § 2 mom. 2 omförmäler, att ärendet må överlämnas till regeringsrätten för utlåtande i den ordning § 3 av sagda lag föreskriver» (jfr lagen § 9: 1).

Något sådant yttrande från regeringsrätten blev ej infordrat, och Kungl. Maj:t, som avgjorde saken i statsrådet 5 okt. 1922, fann styrelsens besvär icke förtjäna avseende samt föreskrev, att »skolstyrelsen, som jämlikt överklagade utslaget den 4 maj 1922 har att för Anna Karolina Ahlner utfärda vederbörligt förordnande, skall ofördröjligen företaga ärendet till ny behandling».

Mot föredragande departementschefen, statsrådet Olsson, måste anmärkas, att han genom sitt tillstyrkande av detta beslut ingripit i en verksamhet, som ligger utanför Kungl. Maj:ts maktbefogenhet att reglera. Den uppfattning, som stundom uttalats även från eljest vederhäftigt håll, att sökandens rätt blivit kränkt genom styrelsens vägran att antaga henne, kan icke anses annat än felaktig. En sökande kan hava rätt att få sin skicklighet prövad men har aldrig något som helst rättsanspråk på att erhålla den sökta platsen. Därmed bortfaller också den enda tänkbara grunden för ett Kungl. Maj:ts ingripande (jfr 1889 års lag § 28), och tillstyrkandet därav framstår såsom anmärkningsvärt enligt RF § 107.»

dels av herrar *von Geijer, Lyberg, Vrang, Nilsson* i Antnäs, *Gustafson* i Kasenberg, och *Svensson* i Grönvik, som anförde:

»På sätt herr Reuterskiöld närmare utvecklat, lärer gällande lag om dövstumundervisningen i riket icke medgiva Kungl. Maj:t befogenhet att meddela föreskrift om det antal befattningshavare, som för undervisningens handhavande skall av ett skoldistrikt anställas.

Då vid sådant förhållande de i herr Reuterskiölds reservation omförmälda besluten — såväl de varigenom föreskrift i dylikt hänseende indirekt meddelats, som det, vari föreskriftens iakttagande synes hava gjorts till villkor för erhållande av statsbidrag, — innefatta ett obehörigt intrång i den kommunala självförvaltningsrätt, som genom dövstumskolornas styrelser utövas, hava vi ansett anledning föreligga till anmälan enligt 107 § regeringsformen mot föredragande departementschefen statsrådet Olsson.»